

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини
№ 7, вересень 2015

ЧИТАЙТЕ У НОМЕРІ:

* * *

Результати діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2014-2015 навчальному році

* * *

Обласні навчально-методичні заходи у 2015-2016 навчальному році

* * *

Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей

* * *

Перелік програм що відповідно до Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, отримали сертифікати УНМЦ і можуть застосовуватися в навчальних закладах МОН України (наказ МОН України від 20.04.2001 р. № 330).

* * *

Методичні розробки практичних психологів

Авторський колектив:

Мушинський В.П., завідувач Дніпропетровським обласним НМЦ практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог-методист;

Савельєва Н.В., співробітник Дніпропетровського обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог-методист;

Васильковська С.І., директор Дніпропетровського обласного методичного психолого-медико-педагогічного центру, вчитель-методист.

Психологічна служба. Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини, № 7, вересень 2015

До першої частини збірника увійшли інформаційно-аналітичні матеріали.

До другої частини збірника включені нормативно-правові документи, що регулюють діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області.

До третьої частини – тези методичних розробок практичних психологів, яким встановлено вищу кваліфікаційну категорію та присвоєно педагогічне звання «практичний психолог-методист» за результатами атестації 2015 року.

Збірник адресовано керівникам районних та міських управлінь, відділів освіти, методистам рай/міськ/во з психологічної служби, практичним психологам і соціальним педагогам навчальних закладів.

З М І С Т

Частина I. Інформаційно-аналітичні матеріали

- Аналіз результатів діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2014-2015 н. р. 2
- Обласні навчально-методичні заходи у 2015-2016 навчальному році. 8

Частина II. Нормативно-правові документи

- Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей 10
- Лист УНМЦ практичної психології і соціальної роботи про військомати (№ 7, від 19.01.2015) 20
- Лист УНМЦ практичної психології і соціальної роботи про програму «Діти і війна: навчання технік зцілення» (№ 69, від 13.04.2015) 21
- Перелік програм що відповідно до Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, отримали сертифікати Українського науково-методичного центру і можуть застосовуватися в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2001 р. № 330). 22

Частина III. Методичні розробки

- *Кандаурова І.В.* Психологічний супровід розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості учнів 23
- *Сисоева К.В.* Психологічний супровід розвитку уяви та креативності у дітей з порушенням психологічного розвитку 27
- *Сметана О.А.* Особливості психологічного супроводу дітей з затримкою психічного розвитку в умовах дошкільного навчального закладу 29
- *Тарасенко В.М.* Реалізація принципу наступності в роботі комбінованого дошкільного закладу для дітей з порушеннями зору і початкової школи в умовах навчально-виховного комплексу. 32
- *Тяпунова М.І.* Взаємодія практичного психолога з адміністрацією та педагогами НОК 35
- *Ченторог Н.В.* Плекаємо особистість 37
- *Чорна О.Д.* Психологічний супровід інклюзивної освіти 40
- *Табакіна Ю.В.* Тренінгові заняття для батьків щодо розвитку творчих здібностей дітей 43

До картотеки практичного психолога освіти

Симптоматический опросник самочувствия (СОС) 47

ЧАСТИНА I. Інформаційно-аналітичні матеріали

Аналіз результатів діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2014-2015 н.р.

Психологічна служба системи освіти Дніпропетровщини складається з 38 психологічних служб: 22 районні психологічні служби, 13 міських психологічних служб, психологічна служба ПТНЗ, психологічна служба ВУЗів I-II рівнів акредитації, психологічна служба спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування.

Діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2014-2015 навчальному році була спрямована на подальшу реалізацію Плану заходів розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області на період до 2017 року, зокрема – на впровадження інтегрованої моделі психологічного супроводу навчально-виховного процесу, яка була затверджена методичною радою Дніпропетровського обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи і сертифікована на період до 2018 року. Основні компоненти зазначеної моделі наступні: алгоритм роботи, циклограма діяльності, три рівні психологічного супроводу: профілактика, корекція і реабілітація, моніторинг розвитку, психолого-(медико)-педагогічний консилиум, день психологічного здоров'я, тиждень психології.

Крім того, працівники психологічної служби надавали психологічну допомогу дітям та сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок бойових дій у Донецькій і Луганській областях та анексії Криму.

У 2014-2015 н. р. кількісний склад обласної психологічної служби зменшився у порівнянні з минулим навчальним роком з 1467 до 1443 фахівців (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Динаміка чисельності практичних психологів і соціальних педагогів

Навчальний рік	Загальна кількість	К-сть практичних психологів	К-сть соціальних педагогів
2007 - 2008	980	742	240
2008 - 2009	1093	804	289
2009 - 2010	1170	841	329
2010 - 2011	1304	916	388
2011 - 2012	1323	933	390
2012 - 2013	1463	1012	451
2013 - 2014	1467	1033	434
2014 - 2015	1443	1006	437

Значна кількість практичних психологів та соціальних педагогів-1023 фахівці зосереджена у містах, зокрема у м. Кривому Розі – 366, м. Дніпропетровську - 299, м. Дніпродзержинську - 138. У сільських районах таких фахівців значно менше – 269 осіб. (див. таблицю 2).

Водночас, у 2014-2015 навчальному році збільшився показник забезпечення навчальних закладів ставками практичних психологів і соціальних педагогів. Відповідно до нормативної потреби заклади освіти Дніпропетровської області забезпечені на 59,9 % ставками практичних психологів і соціальних педагогів (станом на 01.07.2015 р.). У минулому навчальному році цей показник дорівнював 58,4 %.

Міські навчальні заклади забезпечені працівниками психологічної служби на 79,9%, сільські заклади освіти – на 25,5%, заклади обласного підпорядкування – на 86,2%, ПТНЗ – на 66,7%, ВНЗ I-II рівнів акредитації – на 31,3%. Найкращі показники у психологічних служб м. Тернівки – 96,6%, м. Кривого Рогу – 92%, м. Дніпропетровська – 82%, м. Дніпродзержинська – 79,2%, м. Жовті Води – 77,4%, м. Павлограду – 69%; серед сільських районів - у психологічних служб Верхньодніпровського району – 52,9%, Криворізького району – 43,5%, Томаківського району – 36,8%, Дніпропетровського району – 36,7%, Апостоловського району – 34,4%, Софіївського району – 33,3%, Покровського району –

32,5%, Павлоградського району – 30,5%. Найнижчі показники у психологічних служб Криничанського (5,8 %) та Магдалинівського (7,9 %) районів (див. таблицю 3).

Таблиця 2

**Кадрове забезпечення психологічної служби системи освіти
Дніпропетровської області у 2014 – 2015 навчальному році**

№	Назва міст та районів	Загальна кількість фахівців	Кількість практичних психологів	Кількість соціальних педагогів	Методист рай/міськ/во
1	м. Вільногірськ	10	9	0	1
2	м. Дніпропетровськ	299	208	89	2
3	м. Дніпродзержинськ	138	78	57	3
4	м. Жовті Води	29	19	9	1
5	м. Кривий Ріг	366	238	126	2
6	м. Марганець	18	16	1	1
7	м. Нікополь	29	28	0	1
8	м. Новомосковськ	34	26	7	1
9	м. Орджонікідзе	17	15	1	1
10	м. Павлоград	49	30	18	1
11	м. Першотравенськ	9	8	0	1
12	м. Синельнікове	11	5	5	1
13	м. Тернівка	14	8	5	1
	Всього по містах:	1023	688	318	17
14	Апостоловський р-н	26	20	5	1
15	Васильківський р-н	6	5	0	1
16	Верхньодніпровський р-н	24	12	11	1
17	Дніпропетровський	24	20	3	1
18	Криворізький р-н	25	13	12	0
19	Криничанський р-н	6	4	1	1
20	Магдалинівський р-н	5	3	1	1
21	Межівський р-н	6	5	0	1
22	Нікопольський р-н	9	9	0	0
23	Новомосковський р-н	15	12	2	1
24	Павлоградський р-н	13	9	3	1
25	Петриківський р-н	9	8	0	1
26	Петропавлівський р-н	6	5	0	1
27	Покровський р-н	12	9	2	1
28	П'ятихатський р-н	6	5	0	1
29	Синельниковський р-н	10	4	5	1
30	Солонянський р-н	16	11	4	1
31	Софіївський р-н	17	17	0	0
32	Томаківський р-н	13	8	4	1
33	Царичанський р-н	8	7	0	1
34	Широківський р-н	7	6	0	1
35	Юр'ївський р-н	6	5	0	1
	Всього по районам:	269	197	53	19
	Заклади обласного підпорядкування	74	42	32	0
	ВНЗ I-II рівнів акредитації	42	30	12	0
	ПТНЗ	72	49	22	1
	Всього по області	1480	1006	437	37

**Забезпечення навчальних закладів ставками
практичних психологів і соціальних педагогів у 2014-2015 н. р.**

№	Місто, район	К-сть НЗ	Наявних ставок	Нормативна потреба	Дефіцит	Забезпечено потребу
1	Вільногірськ	12	7,25	12	4,75	60%
2	Дніпропетровськ	360	337,5	411,75	74,25	82%
3	Дніпродзержинськ	92	115,75	146,25	30,5	79,2%
4	Жовті Води	26	20,5	26,5	6	77,4%
5	Кривий Ріг	332	308,75	335,25	26,5	92%
6	Марганець	24	14,5	25,25	10,75	57,4%
7	Нікополь	59	20,75	58,75	38	35,3%
8	Новомосковськ	29	29,5	32,25	2,75	91,5%
9	Орджонікідзе	19	14	21,25	7,25	65,9%
10	Павлоград	45	33,5	48,5	15	69%
11	Першотравенськ	13	6,5	14,5	8	44,8%
12	Синельникове	19	7,25	16,75	9,5	43,3%
13	Тернівка	14	14	14,5	0,5	96,6%
	Всього по містах:	1044	929,75	1163,5	233,75	79,9%
14	Апостоловський р-н	65	15,75	45,75	30	34,4%
15	Васильківський р-н	33	3,25	27	23,75	12%
16	Верхньодніпровський	37	13,75	26	12,25	52,9%
17	Дніпропетровський р-н	52	17	46,25	29,25	36,7%
18	Криворізький р-н	43	14,25	32,75	18,5	43,5%
19	Криничанський р-н	50	2	34	32	5,8%
20	Магдалинівський р-н	47	2,5	31,5	29	7,9%
21	Межівський р-н	40	5	27,5	22,5	18,1%
22	Нікопольський р-н	42	5	31,25	26,25	16%
23	Новомосковський р-н	61	14,75	56	41,25	26,3%
24	Павлоградський р-н	32	8	26,25	18,25	30,5%
25	Петриківський р-н	19	4,25	17,25	13	24,5%
26	Петропавлівський р-н	33	4	21,25	17,25	18,8%
27	Покровський р-н	31	9,5	29,25	19,75	32,5%
28	П'ятихатський р-н	51	3,75	30,5	268,75	12,2%
29	Синельниковський р-н	50	8,75	34,75	26	25,1%
30	Солонянський р-н	59	9,5	37,25	27,75	25,5%
31	Софіївський р-н	34	7	21	14	33,3%
32	Томаківський р-н	28	8	21,75	13,75	36,8%
33	Царичанський р-н	32	3,75	22	18,25	17%
34	Широківський р-н	30	4,5	19	14,5	23,7%
35	Юр'ївський р-н	22	3,25	18,25	15	17,8%
	Всього по районах:	891	167,5	656,5	489	25,5%
	Заклади обласного підпорядкування	42	70,25	81,5	11,25	86,2%
	ПТНЗ	54	72	108	36	66,7%
	ВНЗ I-II рівнів акредитації	62	38,75	124	85,25	31,3%
	Всього по області:	2093	1278,25	2133,5	855,25	59,9%

Керівництво районно – міськими службами здійснювалось 37 методистами рай/міськ/во з психологічної служби. Відсутні методисти у Софіївському, Нікопольському та

Криворізькому району. 21 методист, крім психологічної служби, відповідає і за інші напрямки роботи. 16 методистів працюють за інтегрованою моделлю і відповідають тільки за роботу психологічної служби та ПМПК.

Методисти районних (міських) відділів освіти з психологічної служби спрямовували свою роботу на подальше розширення мережі психологічної служби та забезпечення роботи методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів за такими формами та тематикою (див. таблицю 4).

Таблиця 4

Робота методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів

№	Форми	Тематика
1	Творчі групи	<ul style="list-style-type: none"> • Наступність у діяльності практичних психологів ДНЗ та ЗНЗ; • Психолого-педагогічний супровід дітей, що мають освітні проблеми • Ведення нормативно-правової документації щодо шкільного психолого-педагогічного консилиуму. • Розробка методичних рекомендацій з поглибленої діагностики шкільної готовності. дотримання єдиних вимог психологів з оформлення відповідної документації. • Методичні рекомендації щодо ведення документації практичних психологів.
2	Дінамічні групи	<ul style="list-style-type: none"> • «Метод проектів у практиці сучасної школи» • «Профілактика професійного виснаження вчителя» • «Науково-дослідницька діяльність ПП та СП» • «Підготовка дітей до участі в олімпіаді з психології та педагогіки»
3	Інтерв'язні групи	<ul style="list-style-type: none"> • «Складні випадки консультування, обробка та аналіз графічних методик»; • «Використання метафоричних асоціативних карт у профорієнтаційній роботі»; • «Психологічний супровід інклюзивного навчання».
4	Постійнодіючі семінари	<ul style="list-style-type: none"> • «Психологічний супровід дітей з порушеннями психологічного розвитку»; • «Кабінет практичного психолога як інструмент діяльності • «Вікові особливості дитячих реакцій на травмуючі події» • «Вплив ЗМІ на формування світогляду особистості» • «Соціальна адаптація дітей з особливими потребами як комплексна проблема сучасності»; • «Соціально-педагогічний патронат дітей, що не охоплені дошкільною освітою». • «Роль соціального педагога, як фахівця психологічної служби в сучасному навчальному закладі» • «Профілактика девіантної поведінки учнів»; • «Профілактика лихослів'я у шкільному середовищі» • «Навчальна мотивація в структурі мотиваційної сфери особистості»; • «Корекційна робота в умовах навчального закладу». • Соціально-психологічна модель роботи з учнями, що виїхали з зони АТО. • Взаємодія психологів ДНЗ і ЗНЗ в процесі адаптації першокласників до шкільного навчання • «Формування безконфліктного простору в закладах освіти» • Навички ефективного спілкування. Основи конфліктології” • “Права дитини. Запобігання насильству у сім’ї” • “Робота соціального педагога, як ресурс соціального розвитку України” • “Готовність дитини до навчання у школі. Наступність дитячого закладу та школи. ” • “Організація роботи психологічної служби закладів освіти району. Вимоги до ведення звітної документації” • «Профілактика суїцидальної поведінки серед підлітків»
5	Школа молодого фахівця	<ul style="list-style-type: none"> • Нормативно-правові документи в роботі соціального педагога, практичного психолога ЗНЗ, ДНЗ; • Алгоритм роботи соціального педагога з кризовими сім'ями; • Запит на діяльність фахівця психологічної служби • «Робота з нормативно-правовою документацією психолога»; • «Принципи особистісно-зорієнтованої системи виховання»; • «Організація та методика проведення діагностування старших дошкільників»; • Психологічний супровід обдарованої дитини. • Форми роботи практичного психолога з вчителями та вихователями. • Психологічний супровід учнів в періоди адаптації.

		<ul style="list-style-type: none"> • Діагностика готовності дітей 6-річного віку до навчання у школі. • Проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи в закладах освіти. • ведення нормативно-проевної документації практичного психолога. • Підготовка документів до ПМПК. Оформлення висновків заключення обстеження дитини.
6	Дискусійний клуб	<ul style="list-style-type: none"> • Техніки «СМД-консультування»; • Психологічне здоров'я та особливості особистісного розвитку дітей-«кесарят» • Адаптація дошкільників до умов виховання в ДНЗ, • Інноваційні технології у використанні корекційно-розвивальної роботи практичним психологом ДНЗ
7	Студія самовдосконалення	<ul style="list-style-type: none"> • Методи саморегуляції

Фахівцями обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи разом з кафедрою педагогіки і психології ДОППО та з консультантами обласної ПМПК у 2014-2015 навчальному році проведено 14 обласних навчально-методичних заходів (див. таблиця 5).

Таблиця 5

Проведення обласних навчально-методичних заходів у 2014-2015 н. р.

№	Тематика	Місце проведення	Кількість учасників	Дата
1	День психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини	Машинобудівний коледж ДНУ	493	25.09.14
2	Засідання МО практичних психологів та соціальних педагогів ПТНЗ	НМЦ ПТО	72	16.10.14 29.01.15 19.05.15
3	Засідання МО практичних психологів та соціальних педагогів ВУЗів I-II рівнів акредитації	ДОМПМПЦ	42	10.09.14 12.02.15 20.05.15
4	Засідання МО практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти обласного підпорядкування	ДОМПМПЦ	74	11.09.14 19.02.15 21.05.15
5	День психологічного здоров'я в закладах освіти	Міста та райони області		10.10.14
6	День соціально-педагогічної служби системи освіти	ДОППО	165	23.10.14
7	Обласний семінар «Базовий компонент діяльності практичного психолога освіти»	ДОППО	189	20.11.14
8	Професійна майстерня керівника методичного об'єднання	ДОМПМПЦ	82	11.12.14
9	День психолого-медико-педагогічної служби системи освіти Дніпропетровщини	ДОППО	280	04.12.14
10	Обласний семінар для практичних психологів ДНЗ «Психологічний супровід розвитку особистості дошкільника»	ДОППО	305	26.02.15
11	Обласний семінар «Педагогічна психогігієна в освітньому середовищі»	ДОППО	220	12.03.15
12	Фінал обласного конкурсу «Психолог року – 2015»	Машинобудівний коледж ДНУ	620	27.03.15
13	Семінар-нарада «Організаційно-методичний супровід діяльності психологічної служби міста/району» (для методистів)	ДОМПМПЦ	37	28.04.15
14	Тиждень психології в закладах освіти Дніпропетровщини	Міста та райони області	-	з 20.04.15 по 24.04.15

У 2014-2015 навчальному році проведено курси підвищення кваліфікації для чотирьох груп практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти (див. таблицю 6)

Таблиця 6.

Підвищення кваліфікації працівників психологічної служби у 2014-2015 н. р.

№ з/п	Тематика курсів	Місце проведення	Кількість годин	Кількість слухачів
ФАХОВІ КУРСИ				
1	Для практичних психологів зі стажем роботи більше 5 років	ДОППО	116	89
2	Для практичних психологів зі стажем роботи до 5 років	ДОППО	116	70
3	Для соціальних педагогів	ДОППО	82	65
4	Для викладачів психології	ДОППО	116	20
5	Тренінгові заняття з підвищення рівня професійної компетентності для практичних психологів та соціальних педагогів	ДОМППМЦ	25	248

На базі Дніпропетровського обласного методичного психолого-медико-педагогічного центру продовжують успішно працювати методичні об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування (куратор Савельєва Н.В.) та ВНЗ I-II рівнів акредитації (куратор Коблик І.В.), на базі НМЦ ПТО Дніпропетровської області – методичне об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів ПТНЗ (керівник Піковець Л.Г.).

Перспективи розвитку психологічної служби на 2015 - 2016 н. р.

Подальший розвиток психологічної служби буде здійснюватись шляхом реалізації Плану заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини на період до 2017 року, а саме:

1. Збільшення показників забезпеченості спеціалістами психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) на 5%.

2. Вивчення стану розвитку психологічної служби і ПМПК в містах та районах області; надання практичної допомоги місцевим органам управління освітою; інформування про проведену роботу.

3. Проведення тренінгів та навчальних семінарів для співробітників психологічної служби щодо технологій кризового консультування та надання первинної психологічної допомоги.

4. Проведення навчальних семінарів з питання «Організаційно-правові аспекти діяльності психологічної служби системи освіти» для керівників навчальних закладів.

5. Організація діяльності районно-міських психологічних служб за інтегрованою моделлю; забезпечення психологічного та соціально-педагогічного супроводу інклюзивного навчання.

6. Проведення Дня психологічного здоров'я та Тижня психології в закладах освіти Дніпропетровщини.

7. Проведення районно-міського огляду-конкурсу «Ефективна модель психологічного супроводу навчально-виховного процесу».

**Обласні навчально-методичні заходи
у 2015-2016 навчальному році**

Вересень

- 09.09.15** Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)
- 10.09.15** Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)
- 24.09.15** День психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини – рік 24-й (на базі Машинобудівного коледжу ДНУ (вул. Бердянська, 5), для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів. З 10.00 до 14.00).

Жовтень

- 09.10.15** День психологічного здоров'я в закладах освіти (з нагоди Всесвітнього дня психічного здоров'я).
- 15.10.15** Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів ПТНЗ (на базі ДОППО. Початок о 10.00)
- 22.10.15** День соціально-педагогічної служби системи освіти Дніпропетровщини (на базі ДОППО, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, соціальних педагогів. Початок о 10.00).

Листопад

- 19.11.15** Семінар «Інтегрована модель діяльності психологічної служби системи освіти» (на базі ДОППО, для практичних психологів і соціальних педагогів 1-го року роботи. Початок о 10.00)

Грудень

- 03.12.15** День психолого-медико-педагогічної консультації Дніпропетровщини (для методистів рай/міськ/во з психологічної служби та ПМПК, консультантів районних (міських) ПМПК. Початок о 10.00)
- 17.12.15** Професійна майстерня керівника методичного об'єднання (на базі ДОМППЦ, для керівників м/о практичних психологів і соціальних педагогів. Початок о 10.00)

Січень

- 28.01.16** Творча лабораторія для практичних психологів позашкільних навчальних закладів (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)

Лютий

- 11.02.16** Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)
- 18.02.16** Засідання м/о практичних психологів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)
- 25.02.16** Семінар «Психологічний супровід розвитку особистості дошкільника» (на базі ДОППО, для практичних психологів ДНЗ. Початок о 10.00)

Березень

- 24.03.16** Семінар «Методи асимптоматичної психокорекції щодо розвитку еутимних здібностей особистості» (на базі ДОППО, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти. Початок о 10.00)

Квітень

- 18.04.16-22.04.16** Тиждень психології в закладах освіти Дніпропетровщини
- 28.04.16** Семінар-нарада «Організаційно-методичне забезпечення діяльності районно-міської психологічної служби» (для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, на базі ДОМППЦ, вул. Паторжинського, 13-а. Початок о 10.00)

Травень

- 25.05.16** Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів ПТНЗ (електронна звітність)
- 26.05.16** Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)
- 27.05.16** Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування (на базі ДОМППЦ. Початок о 10.00)

Курси підвищення кваліфікації за категоріями:

- 1) для практичних психологів з досвідом роботи до 5 років;
- 2) для практичних психологів з досвідом роботи від 5 до 10 років;
- 3) для практичних психологів дошкільних навчальних закладів;
- 4) для соціальних педагогів закладів освіти.

Курси підвищення кваліфікації на 2016 рік плануються в залежності від кількості заявок.

Заявки подавати до 01.10.2015 р. в ДОШПО.

ТРЕНІНГ-ЦЕНТР ПРОПОНУЄ

Тренер	Назва тренінгу
Мушинський Віктор Петрович, методист-психолог вищої категорії	1. Супервізійний тренінг «Професійно важливі якості практичного психолога освіти» (10 занять) 2. Тренінг розвитку гумористичних здібностей (4-х денний тренінг) 3. Тренінг розвитку еутимних здібностей (4-х денний тренінг) 4. Тренінг «Технології подолання критичних ситуацій-фрустрація, стрес, конфлікт, криза» (4-х денний тренінг) 5. Супервізійна група для практичних психологів закладів обласного підпорядкування (ПТНЗ, ВНЗ I-II рівнів акредитації (за графіком)
Савельєва Наталія Володимирівна, методист-психолог вищої категорії	6. Тренінг для тренерів Перший рівень. Основи тренінгової роботи (3-денний тренінг) Другий рівень. Тренерська компетентність (3-денний тренінг) Третій рівень. Практикум з написання корекційних та розвивальних програм (3-денний) 7. Супервізійний майстер-клас «Організаційно-методична робота» (самоменеджмент у професійній діяльності. 2-денний) 8. Семінар-тренінг «Методика формування команди» (2-денний) 9. Тренінг особистісного зростання (з елементами танцювальної терапії. 3-денний)
Коблик Інна Василівна, методист-психолог першої категорії	10. Тренінг з консультування <u>Перший рівень</u> Тренінг навичок консультування (5-денний) <u>Другий рівень</u> . Індивідуальний стиль консультування (5-денний) <u>Третій рівень</u> . Проблемно-орієнтоване консультування (5-денний) 11. Тренінг «Технології роботи та саморегуляції у стресових ситуаціях» (3-денний)
Савельєва Наталія Володимирівна, методист-психолог вищої категорії; Берестюк Марина Віталіївна, методист-психолог першої категорії	12. Воркшоп по роботі з дітьми та підлітками «групи ризику» (група динамічного навчання – 3-денний)
Більговська Катерина Юріївна, методист-психолог першої категорії	13. Майстер-клас. «Застосування піскової терапії в роботі з дітьми різного віку» (3-денний)
Мушинський Віктор Петрович, методист-психолог вищої категорії; Коблик Інна Василівна, методист-психолог першої категорії	14. Супервізійний тренінг з консультування (після проходження тренінгу з консультування)

Додаткова інформація:

- ✓ Початок роботи тренінг-центру – 1 жовтня 2015 р.
- ✓ Запис на всі групи проводиться постійно.
- ✓ Порядок проведення тренінгів в залежності від комплектації груп.
- Телефон для запису: (056) 371 – 11 – 23, або особисто у тренера.

◆ Контактні телефони тренерів:

- ▶ Мушинський Віктор Петрович – 096-263-42-65
- ▶ Савельєва Наталія Володимирівна – 066-232-12-63, 097-609-01-03
- ▶ Більговська Катерина Юріївна – 098-860-89-40
- ▶ Коблик Інна Василівна – 096-386-10-21

Тренінги можуть проводитись на базі міст та районів за попередньою домовленістю з учасниками.

ЧАСТИНА II. Нормативно-правові документи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481- 32 -21, факс (044) 236-1049
E-mail: ministry@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від 28.10.14 № 1/9-557
На № _____ від _____

Департаменти (управління) освіти і науки обласних,
Київської міської державних адміністрацій

Інститути післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет ім. Б. Грінченка

Методичні рекомендації щодо
взаємодії педагогічних працівників у навчальних
зкладах та взаємодії з іншими органами і службами
щодо захисту прав дітей

Міністерство надсилає для практичного використання методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних зкладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей.

Просимо довести їх до відома керівників навчальних закладів, працівників психологічної служби системи освіти та педагогічних працівників.

Додаток: на 19 арк.

Заступник Міністра -
керівник апарату

О. С. Дніпров

Березіна Н. О., 481-32-31
Панок В.Г., 252-70-11

Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від
28.10.14 №1/9-557

Методичні рекомендації щодо
взаємодії педагогічних працівників у навчальних зкладах та взаємодії з іншими органами і службами
щодо захисту прав дітей

Відповідно до Закону України „Про охорону дитинства” та Конвенції ООН про права дитини, кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність, захист гідності та найкраще забезпечення її інтересів.

Проблема соціально - правового захисту дітей є актуальною для України особливо сьогодні, в часи складної ситуації на Сході України, політичної, економічної та соціальної нестабільності.

Держава здійснює захист дитини від усіх форм насильства, образ, недбалого й жорстокого поводження з нею, залучення до найгірших форм дитячої праці, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють, в першу чергу, на законодавчому рівні.

Дитина - правовий статус особи до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Законні представники дитини - батьки, усиновителі, батьки-вихователі, прийомні батьки, патронатні вихователі, опікуни, піклувальники, представники закладів, інші особи, які виконують функції опікунів і піклувальників.

Жорстоке поводження з дитиною - будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею

Фізичне насильство над дитиною - дії із застосуванням фізичної сили стосовно дитини, направлені на

спричинення їй фізичного страждання, що заборонені законом. Фізичне насильство в сім'ї передбачає умисне нанесення одним членом іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести до смерті, порушення фізичного або психічного здоров'я, посягання на його честь і гідність.

Сексуальне насильство або розбещення – протиправне посягання однієї особи на статеву недоторканість іншої, дії сексуального характеру стосовно дитини, що проявляються як зґвалтування, сексуальні домагання, непристойні пропозиції, будь-які образливі дії сексуального характеру.

Психологічне насильство – вплив однієї особи (групи осіб) на психіку дитини, з використанням словесних образ, погроз, переслідування, залякування, критика, маніпуляції, що може призвести до виникнення у дитини пригніченого або хронічного тривожного стану, затримки чи відставання психоемоційного, когнітивного, соціального та фізичного розвитку тощо.

Наводимо перелік ознак, які можуть вказувати на жорстоке поводження з дитиною та потребують негайного реагування.

Ознаками психологічного насильства можуть бути:

замкнутість, тривожність, страх, або навпаки, демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;

неврівноважена поведінка;

агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення, насильства;

уповільнене мовлення, нездатність до навчання, відсутність знань відповідно до віку (наприклад, невміння читати, писати, рахувати);

синдром «маленького дорослого» (надмірна зрілість та відповідальність);

уникання однолітків, бажання спілкуватися та гратися зі значно молодшими дітьми;

занижена самооцінка, наявність почуття провини;

швидка стомлюваність, знижена спроможність до концентрації уваги;

демонстрація страху перед появою батьків та/або необхідністю йти додому, небажання йти додому;

схильність до «мандрів», бродяжництва;

депресивні розлади;

спроби самогубства;

вживання алкоголю, наркотичних речовин;

наявність стресоподібних розладів психіки, психосоматичних хвороб;

насильство стосовно тварин чи інших живих істот;

приналежність батьків, осіб, які їх замінюють, до деструктивних релігійних сект.

Ознаками фізичного насильства можуть бути:

повідомлення дитини, що батьки, інші члени сім'ї застосовують до неї, або іншої дитини фізичне насильство, погрожують вигнати з дому, перемістити до іншого місця проживання (віддати до інтернатного закладу, влаштувати до лікарні, помешкання інших родичів тощо), про наявність небезпеки з боку тварин, що утримуються у неї вдома;

прагнення дитини приховати травми та обставини їх отримання (відмова дитини роздягатись; носити одяг, що не відповідає сезону);

зміщення суглобів (вивихи), переломи кісток, гематоми, подряпини;

синці на тих частинах тіла, на яких вони не повинні з'являтися, коли дитина грається (наприклад, на щоках, очах, губах, вухах, сідницях, передпліччях, стегнах, кінчиках пальців тощо);

рвані рани і переломи в області обличчя, травматична втрата зубів;

травми ока (крововиливи, відшарування сітківки тощо);

забиті місця на тілі, голові або сідницях, які мають виразні контури предмета (наприклад, пряжки ременя, лозини);

скарги дитини на головний біль, біль у животі, зовнішні запалення органів сечовивідної і статеві системи;

рани і синці у різних фазах загоєння на різних частинах тіла (наприклад, на спині та грудях одночасно);

сліди від укусів;

незвичні опіки (цигаркою або гарячим посудом).

Ознаками економічного насильства, занедбання дитини можуть бути:

постійне голодування через нестачу їжі;

вага дитини в значній мірі не відповідає її віковій нормі (за визначенням медичного працівника);

часті запізнення до школи, брудний одяг, одягання не за погодою;

пропуски занять у школі;

втомлений і хворобливий вигляд;

загальна занедбаність;

нестача необхідного медичного лікування (дитину не водять до лікаря), неліковані зуби;

залишення дитини батьками під наглядом незнайомих осіб (в тому числі, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння);

залишення дитини дошкільного віку без догляду впродовж тривалого часу як у помешканні, так і на вулиці, в тому числі із сторонніми особами;

відсутність іграшок, книжок, розваг тощо;

антисанітарні умови проживання, відсутність постільної білизни (або постільна білизна рвана та брудна), засобів гігієни;

нігті, волосся у дитини нестрижені і брудні;

у дитини постійні інфекції, спричинені браком гігієни;
залучення дитини до трудової діяльності (з порушенням чинного законодавства);
дитина жебракує, втікає з дому;
відставання дитини в розвитку (фізичному, емоційному розвитку): розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування) внаслідок педагогічної занедбаності.

Ознаками сексуального насильства можуть бути:

знання термінології та жаргону, зазвичай не властивих дітям відповідного віку;
захворювання, що передаються статевим шляхом;
синдром «брудного тіла»: постійне настирливе перебування у ванній, під душем;
уникнення контактів з ровесниками;
дитяча або підліткова проституція;
вагітність;
вчинення сексуальних злочинів;
сексуальні домагання до дітей, підлітків, дорослих;
нерозбірлива та/або активна сексуальна поведінка;
створення та реалізація дитиною сексуальних сценаріїв в іграх за допомогою іграшок та ляльок;
відсутність догляду за собою;
боязнь чоловіків, конкретних людей;
синці на внутрішній стороні стегон, на грудях і сідницях, людські укуси.

Педагогічним працівникам доцільно звертати увагу на ознаки, що вказують на ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини.

Зокрема до таких ризиків, можна крім іншого віднести ситуації, коли батьки або особи, які їх замінюють:

не цікавляться навчальною діяльністю дитини, вихованням в дошкільному навчальному закладі (не відвідують батьківських зборів, не контактують з педагогами закладу, не готують дитину до участі у позаурочних та позашкільних заходах);

під час відвідування навчального закладу перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин. Наявні повідомлення дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання алкоголю, наркотичних речовин, схильності до азартних ігор та відвідування ігрових клубів;

систематично проявляють агресивну поведінку до працівників закладу освіти, батьків інших дітей;
ігнорують рекомендації працівників закладу освіти щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки її розвитку, погіршення емоційного стану, здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків;

не дотримуються санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки (що призводить до виникнення ризику інфікування дитини);

мають ознаки пригніченого психоемоційного стану, розладів психічного здоров'я, суїцидальної поведінки, що ускладнює процес догляду та виховання дитини;

не забезпечують необхідного медичного догляду за дитиною, що може призвести до серйозних порушень здоров'я;

жорстоко поведуться з членами сім'ї (одним із батьків, іншою дитиною, іншою особою), з домашніми тваринами;

допускають перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, схильних до вживання алкоголю, наркотичних речовин;

не забезпечують дитину кишеньковими коштами;

перекладають відповідальність за догляд за молодшими дітьми на інших.

Діти мають:

знижену здатність контролювати свою поведінку;

демонстративну хоробрість;

агресію стосовно інших дітей або дорослих;

ознаки бродяжництва;

бажання і змогу перебувати у вечірній і нічний час на вулиці без супроводу дорослих, відвідувати комп'ютерний клуб.

За визначенням Закону України «Про соціальні послуги» складними визначаються такі життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку із станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо).

Діти, які опинились у складних життєвих обставинах, - діти, які потрапили в обставини, що порушують їх повноцінну життєдіяльність та розвиток, у подоланні наслідків яких вони потребують допомоги (проживають у сім'ях, у яких батьки або особи, що їх замінюють, ухиляються від виконання батьківських обов'язків; залишилися без батьківського піклування; систематично самовільно залишають місце постійного проживання (перебування); зазнали фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства; розлучені із сім'єю та не є громадянами України).

Відповідно до Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб), затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України України від 21 листопада 2013 р. № 896, до сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, належать сім'ї (особи), які не можуть самостійно подолати або мінімізувати негативний вплив, зокрема, таких обставин:

- 1) жорстоке поводження з дитиною в сім'ї;
- 2) відсутність постійного місця роботи у працездатних членів сім'ї (особи);
- 3) відсутність житла, призначеного та придатного для проживання;
- 4) відбукання покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, взяття під варту одного з членів сім'ї (особи), насильство в сім'ї (у тому числі щодо дитини);
- 5) тривала хвороба, встановлена інвалідність (у тому числі дітей), вроджені вади фізичного та психічного розвитку, малозабезпеченість, безробіття одного з членів сім'ї (особи), що негативно впливає на виконання батьківських обов'язків, призводить до неналежного утримання дитини та догляду за нею;
- 6) спосіб життя, внаслідок якого один із членів сім'ї (особа) частково або повністю не має здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті;
- 7) ухиляння батьків від виконання обов'язків з виховання дитини;
- 8) відібрання у батьків дитини без позбавлення батьківських прав;
- 9) стихійне лихо;
- 10) дискримінація осіб та/або груп осіб.

Насильство в сім'ї - будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю (стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»).

Недбале ставлення до дитини передбачає таку поведінку батьків (осіб, які їх замінюють), яка призводить до свідомого або неусвідомленого незадоволення дорослими життєво важливих потреб дитини, пов'язаних з її виживанням, здоров'ям та повноцінним розвитком.

Бездоглядність – відсутність або недостатність контролю за поведінкою або заняттями дітей і підлітків, виховного впливу на них з боку батьків або осіб, які їх замінюють.

Законом України “Про освіту” та іншими нормативними документами встановлюються права та обов'язки учнів та вчителів. Дотримуючись їх, можна досягти врегулювання конфліктів між цими сторонами та дотримання і контролю закону з обох сторін.

Згідно з наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 № 564/863/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення», який зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10.09.2014 за № 1105/25882) заклади освіти :

здійснюють приймання звернень та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини; терміново(протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи загрози його вчинення; у межах компетенції вживають заходів щодо виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення в закладах освіти;

організують роботу психологічної служби системи освіти з дітьми, які постраждали від жорстокого поводження;

проводять роз'яснювальну роботу з батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу із запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поводження з дітьми.

Згідно зі статтями 21, 22 Закону «Про освіту» соціальні педагоги та практичні психологи є головною ланкою в структурі психологічної служби системи освіти і їхня діяльність регламентується Положенням про психологічну службу системи освіти України, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 № 616 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23 липня 2009 року за № 687/16703.

Завдання соціального педагога - допомога загальноосвітньому навчальному закладу в:

а) формуванні в учнів комплексу знань, навичок та вмінь, необхідних для: самопізнання, доцільного розвитку власної інтенційної спрямованості, засвоєння норм соціальної поведінки, гармонізації внутрішньоособистісних та загальносуспільних інтересів, уміння вибудовувати загальноприйнятливий стиль своїх стосунків із навколишніми

б) соціально-педагогічній корекції поведінки вихованців, доцільній вибірковості їхніх соціальних зв'язків;

в) соціально-педагогічній профілактиці девіантної поведінки підлітків;

г) координації взаємодії різноманітних соціальних інститутів у ході розв'язання найгостріших соціальних проблем;

д) можливій реабілітації несприятливого соціуму.

В загальноосвітніх навчальних закладах, де відсутня посада соціального педагога (практичного психолога) ці обов'язки покладаються на заступників директора.

Педагогічні працівники, медичний та господарсько-обслуговуючий персонал навчального закладу при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини, жорстоке поводження з дитиною або ризики щодо їх виникнення стосовно дитини, передають соціальному педагогу/практичному психологу, а у разі їх відсутності заступникові директора (класному керівнику) чи безпосередньо керівникові навчального закладу (директорові) інформацію про дитину з метою планування подальших дій щодо її захисту.

У випадках виникнення підозри щодо жорстокого поводження з дитиною або якщо є реальна загроза його вчинення (удома, з боку однолітків, з боку інших працівників навчального закладу або інших осіб пропонуємо працівникові психологічної служби діяти в такий спосіб.

Працівник психологічної служби (практичний психолог, соціальний педагог) може запросити на зустріч дитину, стосовно якої поступила інформація про жорстоке поводження щодо неї. Зустріч може проходити у кабінеті психолога, соціального педагога чи в окремому приміщенні.

При зустрічі, варто познайомити дитину з темою сьогоднішньої розмови, уникаючи таких сугестивних слів як: «важкий», «страшний», «насильство» і т.д.

Основною метою бесіди з дитиною – є отримання повного обсягу інформації про те, що відбулося в ході спонтанної розповіді дитини.

Під час розмови фахівець має сидіти поруч із дитиною, не допускаючи розділення столом; спілкуючись з дитиною необхідно демонструвати повагу щодо неї, намагатись створити атмосферу довіри (наприклад пригостити дитину чаєм).

У процесі розмови фахівець повинен з'ясувати терміни подій які відбулися з дитиною та отримати їх опис для цього варто ставити цілеспрямовані запитання про насильство:

- a. про характер насильства, якщо воно було;
- b. часу і обставин;
- c. про людину, що заподіяла насильство;
- d. з'ясувати місце події;
- e. опис оточення;
- f. коли це трапилося, у який час – уранці, вдень, увечері, вночі, у яку пору року і т.д.

Якщо дитині важко розказувати про події, які вона пережила, необхідно запропонувати відтворити травмуючу ситуацію за допомогою, наприклад, малюнку; за допомогою предметів, наприклад, ляльок.

Наприкінці бесіди необхідно емоційно підтримати дитину (заспокоїти), подякувати за розповідь, не зважаючи на отримані результати.

Якщо дитина підтвердила, що пережила жорстоке ставлення, необхідно провести документування отриманих від неї фактів за протоколом (що додається І-Н).

Після заповнення протоколу, працівнику психологічної служби необхідно віддати його оригінал директору навчального закладу чи його заступнику, копію протоколу необхідно залишити у себе.

Працівник психологічної служби повинен дотримуватись принципу конфіденційності щодо дитини-жертви, особливо у межах навчального закладу.

Працівнику психологічної служби необхідно провести зустріч з батьками (чи опікунами) постраждалої дитини, провести зустріч з батьками учнів-кривдників (якщо інцидент насильства відбувся серед учнів).

Скласти план психологічної реабілітації жертви та її кривдника, особливо, якщо останнім виступає інший учень (учні) закладу. За необхідності потрібно залучити фахівця з місцевого центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Протокол № 1 про отримання відомостей про вчинення насильства над дитиною або реальну загрозу його вчинення

№ п/п	Зміст інформації	Заповнюється працівником психологічної служби
1.	Дата і точний час події:	(короткий опис)
2.	Місце події:	- було вчинено насильство в сім'ї, - було вчинено насильство в умовах навчального закладу - існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, - існує реальна загроза вчинення насильства в умовах навчального закладу (необхідне підкреслити)
3.	Учасники події:	
4.	Жертва (жертви):	(стать, ППП, клас, школа, навчальний заклад)
4.1.	Нападник (и), кривдник:	(стать, ППП, клас, школа, навчальний заклад; якщо – дорослий – описати прикмети)
4.2.	Співучасники	(ППП, клас, школа, навчальний заклад; якщо – дорослий – описати прикмети, стать)
4.3.	Свідки:	(стать, ППП, клас, школа, навчальний заклад; якщо – дорослий – описати прикмети)
5.	Вид насильства	- Фізичне - Психологічне - Сексуальне - Економічне (необхідне підкреслити)
6.	Потерпіла (лий, лі) потребує допомоги	- Медичної - Психологічної - Психолого-соціальної реабілітації

		- Юридичної - Відвідування працівника соціальної служби - інше (вказати) _____ (необхідне підкреслити)
7.	Ужиті заходи	- надано медичну, психологічну, юридичну допомогу; - рекомендовано направити до центру медико-соціальної реабілітації, кризового центру для жертв насильства в сім'ї. дітей та молоді та інше вказати); (необхідне підкреслити)
8.	Про цей випадок проінформовано:	
8.1.	Директора навчального закладу або його заступника:	(ППП, посада, дата, час)
	З цим протоколом ознайомлений, копію одержав:	(підпис, дата, час)
8.2.	Батьки або особи що їх замінюють:	(ППП, дата, час, телефон)
	З цим протоколом ознайомлений, копію одержав:	(підпис, дата, час)
8.3.	Копію протоколу надіслано:	(міліція у справах дітей, опікунська рада і т.п.; точна назва, дата)
9.	Цей протокол зберігається у працівника служби і не підлягає знищенню чи вилученню протягом п'яти років	(дата і час складання протоколу; особистий підпис працівника служби)

У випадках, коли працівник психологічної служби став свідком жорстокого поводження з дитиною в умовах навчального закладу (з боку однокласників, з боку інших працівників навчального закладу або інших осіб), рекомендується наступний порядок дій.

Вжити заходів для припинення насильства або жорстокого поводження.

Забороняється застосовувати фізичну силу до учасників інциденту.

Якомога швидше повідомити представника служби охорони навчального закладу, вчителів, інших дорослих.

Після припинення інциденту у разі необхідності необхідно надати постраждалому першу медичну допомогу: супроводити дитину для обстеження стану її здоров'я до медичного пункту закладу, а у разі необхідності – до відповідного закладу охорони здоров'я з метою надання медичної допомоги і документування фактів жорстокого поводження.

В кабінеті психолога чи соціального педагога (в окремому приміщенні) провести первинне опитування учасників інциденту: жертви, кривдника чи (кривдників), свідків. Скласти протокол 2-Н (додається).

З метою надання первинної психологічної допомоги, з'ясування обставин ситуації жорстокого поводження і документування фактів, спочатку необхідно провести зустріч з постраждалою дитиною якщо її фізичний стан це дозволяє. Фахівцеві слід терпляче вислухати розповідь дитини та запротоколювати її інтерпретацію подій.

Працівнику психологічної служби в цій ситуації недоречно:

бути нетерплячим та перебувати опитуваних;

намагатися завершити думки учасників інциденту, їх висловлювання;

втрачати зоровий контакт з учасниками інциденту, жестами та рухами тіла демонструвати неуважність;

відповідати недоладно;

змінювати предмет розмови;

залякувати постраждалу дитину (в тому числі тим, що її родичів буде суворо покарано, якщо дитина постраждала від жорстокого поводження з боку рідних людей);

залякувати інших учасників інциденту – нападника, свідків;

критикувати учасників інциденту або глузувати з них;

виносити оцінні судження на адресу учасників інциденту.

Після проведеного опитування постраждалого не залишати його наодинці (доручити постраждалого до приходу батьків класному керівнику, вихователю, іншому педагогічному працівнику).

Провести бесіду з кривдником дитини і внести його бачення подій до протоколу – 2 - Н.

При спілкуванні з кривдником фахівцю психологічної служби доречно представитися, пояснити доцільність даної бесіди; попередити про необхідність складення протоколу; розмовляти спокійно, демонструючи врівноваженість; дотримуватися позиції: «Я виконую свої обов'язки»; уникати оцінних суджень, засуджувати, намагатися «виховувати».

Розмову слід проводити таким чином, щоб вона була для винуватця (винуватців) сигналом, що він не може розраховувати на подальшу безкарність.

Провести співбесіду (співбесіди) з учасниками (свідками) інциденту. Співбесіди відбуваються з кожним учасником окремо. Їх результати заносяться до протоколу.

Оформлений належним чином Протокол – 2 – Н з підписом працівника психологічної служби подається керівництву навчального закладу і підписується. У разі відмови від підпису працівник психологічної служби у графі 6.1 фіксує: «від підпису відмовився (відмовилась)», ставить дату і час.

Копію цього протоколу працівник психологічної служби надає за вимогою батькам або особам, що їх замінюють, законним представникам всіх учасників інциденту або представникам правоохоронних органів фіксуючи дату і час видачі копії.

Протокол зберігається у працівника служби протягом п'яти років і є документом суворої звітності.

Якщо дитина зазнала жорстокого поводження з боку працівників закладу, з боку учнів закладу - адміністрація навчального закладу на цій підставі зобов'язана провести службове розслідування, притягнути до дисциплінарної відповідальності винних і обов'язково повідомити про виявлений факт насильства.

У навчальних закладах із означеної проблеми ведеться відповідна документація, зразки бланку повідомлення про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або стосовно якої існує загроза його вчинення та журналу обліку звернень та повідомлень про жорстоке поводження з дітьми або загрозу його вчинення, затверджені наказом від 19.08.2014 № 564/863/945/577, який направлений для впровадження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення. (лист МОН від 29.09.14 № 1/9-498).

Працівнику психологічної служби (практичному психологу, соціальному педагогу) необхідно скласти план роботи з психологічної реабілітації постраждалих та кривдника (кривдників), якщо останнім є інший учень або співробітник навчального закладу.

Протокол - 2 - Н
дій працівника психологічної служби
у випадку, коли він стає свідком насильства або жорстокого поводження з дитиною

№	Зміст інформації	Заповнюється працівником психологічної служби
1.	Що спостерігав працівник служби особисто в якості свідка події:	(короткий опис)
2.	Дата і точний час події:	
3.	Місце події:	
4.	Учасники події:	-----
4.1.	Жертва (жертви):	(стать, ППП, клас, школа, навчальний заклад)
4.2.	Нападник (и), кривдник:	(стать, ППП, клас, школа, навчальний заклад; якщо – дорослий – описати пикмети)
4.3.	Співучасники	(стать, ППП, клас, школа, навчальний заклад; якщо – дорослий – описати пикмети)
4.4.	Свідки:	(ППП, клас, школа, навчальний заклад; якщо – дорослий – описати пикмети, стать)
5.	Що зробив працівник служби для припинення насильства або жорсткого поводження і це можуть підтвердити свідки:	(короткий опис)
6.	Про цей випадок проінформовано:	-----
6.1.	Директора навчального закладу або його заступника:	(ППП, посада, дата, час)
	З цим протоколом ознайомлений, копію одержав:	(підпис, дата, час)
6.2.	Батьки або особи що їх замінюють:	(ППП, дата, час, телефон)
	З цим протоколом ознайомлений, копію одержав:	(підпис, дата, час)
6.3.	Копію протоколу надіслано:	(міліція у справах дітей, опікунська рада і т.п.; точна назва, дата)
7.	Цей протокол зберігається у працівника служби і не підлягає знищенню чи вилученню протягом п'яти років	(дата і час складання протоколу; особистий підпис працівника служби)

Основними питаннями які потребують міжвідомчої взаємодії є:

- робота у випадках виявлення факту та розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення.
- робота з дітьми, які мають проблеми у поведінці (делінквентна, девіантна поведінка);
- робота з дітьми, схильними до проявів суїцидальної поведінки;
- робота з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах ;
- робота з дітьми з особливими освітніми потребами;
- робота з батьками, які ухиляються від належного виконання своїх батьківських обов'язків;
- робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах тощо.

1.Органи опіки та піклування.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 13 січня 2005 року № 2342-IV)

органами опіки та піклування є державні адміністрації районів, районів міста Києва, виконавчі органи міських чи районних у містах, сільських, селищних рад.

Безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладено на служби у справах дітей.

Піклування - влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів (глава 19 Сімейного кодексу України).

Опікуни, піклувальники є законними представниками інтересів дитини без спеціальних на те повноважень, несуть відповідальність за життя, здоров'я, фізичний і психічний розвиток дитини, яка знаходиться під їх опікою, піклуванням.

Оформлення над дитиною опіки та піклування, права та обов'язки опікунів, піклувальників регулюються Сімейним і Цивільним кодексами України.

Опіка встановлюється над дітьми, які не досягли чотирнадцяти років, а піклування - над дітьми віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, опіка, піклування встановлюється органами опіки та піклування або судом.

Комісія з питань захисту прав дітей: координація роботи щодо підготовки проектів рішень та інших документів щодо захисту прав дітей, організації профілактичних заходів.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини» Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

розглядає та подає пропозиції до індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, який складається за затвердженою формою;

розглядає питання, у тому числі спірні, які потребують колегіального вирішення, зокрема: реєстрація народження дитини, батьки якої невідомі; надання дозволу бабі, діду, іншим родичам дитини забрати її з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, якщо цього не зробили батьки дитини; позбавлення та поновлення батьківських прав; вирішення спорів між батьками щодо визначення місця проживання дитини; участь одного з батьків у вихованні дитини; побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав; визначення форми влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування; встановлення і припинення опіки, піклування; утримання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу та виконання покладених на них обов'язків; збереження майна, право власності на яке або право користування яким мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; розгляд звернень дітей щодо неналежного виконання батьками, опікунами, піклувальниками обов'язків з виховання або щодо зловживання ними своїми правами; інші питання, пов'язані із захистом прав дітей.

2. Служби у справах дітей.

Служба у справах дітей проводить свою діяльність у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 № 1068 «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей».

Співпраця органів освіти, навчальних закладів із службою у справах дітей відбувається стосовно таких категорій дітей, як: бездоглядні; безпритульні; діти-сироти і діти, які залишилися без піклування батьків; діти, які проживають у сім'ях, де батьки або особи, котрі їх замінюють, ухиляються від виконання батьківських обов'язків; діти, стосовно яких учинено насильство. Планування та спільні рейди щодо обстеження житлово-побутових умов проживання дитини, підготовка відповідних висновків, подання.

До служби у справах дітей звертаються у разі виявлення фактів щодо:

відсутності у дитини свідоцтва про народження, порушення прав дитини на житло, майно, отримання загальної середньої освіти та інших прав;

смерті батьків;

залишення дитини без батьківського піклування внаслідок направлення батьків, або законних представників на довготривале стаціонарне лікування, невідкладної госпіталізації, ув'язнення, зникнення без вісти, від'їзду на заробітки на тривалий термін тощо;

фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, систематичного недбалого ставлення до дитини з боку батьків, осіб, які їх замінюють, в тому числі залишення дитини без догляду або у ситуації небезпеки;

залежності батьків, осіб, які їх замінюють, від алкоголю, наркотичних речовин, азартних ігор;

нааявності у батьків дитини, осіб, які їх замінюють, ознак розладів психічного здоров'я, що впливають на їхню спроможність забезпечити належний догляд за дитиною;

експлуатації дитини, втягнення її до жебракування, заохочення до вживання алкоголю, наркотичних речовин;

проживання дитини в антисанітарних умовах, що може призвести до погіршення стану її здоров'я;

частих випадків перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб з метою вживання алкоголю, наркотичних речовин;

занедбаного зовнішнього вигляду дитини;

систематичного недотримання батьками, особами, які їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм (брудні шкіра, волосся, одяг, білизна дитини);

недостатнього харчування дитини;
залишення дитиною постійного сімейного помешкання без згоди батьків, осіб, які їх замінюють;
самовільного залишення дитиною навчального закладу (систематичні порушення шкільної дисципліни);

самостійного проживання дитини в помешканні без дорослих.

3.Кримінальна міліція у справах дітей.

На виконання статті 5 Закону України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей", пункту 11 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Указом Президента України від 06 квітня 2011 року № 383 та згідно наказу Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2012 р.№ 1176 "Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей " (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 15 січня 2013 р. за № 121/22653) працює Кримінальна міліція у справах дітей.

До повноважень Кримінальної міліції у справах дітей належить організація та здійснення заходів щодо:

профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання з метою запобігання вчиненню ними адміністративних і кримінальних правопорушень;

індивідуальної профілактики з дітьми, що вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ;

ужиття заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей;

установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення;

розкриття кримінальних правопорушень, учинених дітьми;

виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, у тому числі батьками, законними представниками;

організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення.

Навчальні заклади повідомляють відділ кримінальної міліції у справах дітей у разі виявлення фактів про те, що: батьки дитини, інші особи залучають дитину до праці, яка є шкідливою для її здоров'я, заважає навчанню, пов'язана з продажем алкоголю, наркотичних речовин тощо; батьки дитини, інші особи заохочують дитину до вживання алкоголю, наркотичних речовин; батьки дитини, інші особи втягують або примушують дитину до жебракування, крадіжок тощо; дитина зазнає фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства.

4.Органи охорони здоров'я.

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2007 р. № 1364 «Про затвердження Типового положення про відділ охорони здоров'я районної державної адміністрації» відділ охорони здоров'я організовує відповідно до законодавства роботу з охорони материнства дитинства, контролює стан здоров'я дітей та забезпечує в установленому законодавством порядку розгляд звернень громадян, контролює проведення цієї роботи в закладах охорони здоров'я.

Керівник навчального закладу направляє дитину до закладу охорони здоров'я у супроводі педагогічного працівника (класного керівника, вихователя, вчителя або медичної сестри) у разі виявлення потреби дитини у негайному чи додатковому медичному огляді або лікуванні.

5. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 573 «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді :

здійснює виявлення та веде облік: сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах; осіб з числа випускників інтернатних закладів; дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа; прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів, піклувальників; осіб з інвалідністю; осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; осіб, які зазнали жорстокості та насильства, постраждали від торгівлі людьми, залучалися до найгірших форм дитячої праці;

проводить оцінку потреб дитини, сім'ї та молоді особи, обстеження матеріально-побутових умов за згодою сім'ї, визначає планування та методи соціальної роботи;

здійснює у разі потреби соціальний супровід та надання соціальних послуг, зокрема: забезпечує надання необхідних соціальних послуг особам, які зазнали жорстокості та насильства, постраждали від торгівлі людьми; забезпечує соціальну підтримку ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їх сімей; здійснює заходи із соціального патронажу осіб, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, у тому числі за повідомленням установ виконання покарань; здійснює соціальну та психологічну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа з метою підготовки до самостійного життя; інформує населення про форми сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; надає юридичну, психологічну та соціальну допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа, а також їх біологічним батькам, опікунам, піклувальникам, прийомним батькам, батькам-вихователям та усиновлювачам; здійснює соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу; бере участь у підготовці до самостійного життя дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа випускників інтернатних закладів;

інформує сім'ї, дітей та молоді про можливість отримання інших видів соціальної допомоги і послуг;

проводить у сім'ях, серед дітей та молоді за місцем проживання інформаційно-просвітницьку роботу, спрямовану на формування стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя шляхом розповсюдження соціальної реклами і проведення консультацій;

впроваджує нові соціальні технології, спрямовані на виявлення отримувачів соціальних послуг на ранніх стадіях життєвих проблем; формує навички відповідального батьківства, здійснює профілактику соціального сирітства;

узагальнює на місцевому рівні статистичні та готує інформаційно-аналітичні матеріали стосовно проведеної соціальної роботи, які подає регіональному центру та відповідному місцевому органу виконавчої влади з питань соціального захисту населення;

дотримується державних стандартів і нормативів під час проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

забезпечує захист персональних даних сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, відповідно до Закону України "Про захист персональних даних".

Органи освіти та навчальні заклади звертаються до Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді для вирішення питань щодо дітей, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Працівники психологічної служби системи освіти України, реалізуючи заходи спільно з представниками інших органів і служб у справах дітей, діють виключно в межах повноважень, визначених Положенням про психологічну службу системи освіти.

Будь - які додаткові відомості та інформація про клієнтів психологічної служби можуть надаватися представникам органів і служб виключно з дозволу керівника (директора) навчального закладу в узагальненій формі із забезпеченням принципу конфіденційності.

У зв'язку з проведенням АТО на території певних областей, районів, міст соціальні педагоги, керуючись статтею 3 Конвенції ООН про права дитини, у взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрами реабілітації, притулками, кримінальною міліцією у справах дітей, опікунськими радами тощо, вживає заходів для оперативного вирішення питань, які пов'язані із індивідуальною ситуацією дитини.

Керівникам психологічних служб різних рівнів у наступному навчальному році необхідно забезпечити супервізію (професійний супровід) діяльності практичних психологів і соціальних педагогів, які працюватимуть із вказаною категорією дітей.

У цій роботі варто користуватися листом, який Міністерство направило до органів управління освітою обласних та Київської міської державної адміністрації з переліком методичної літератури та посібників, якими можна скористатися при здійсненні обстеження для встановлення віку дитини, яка залишилась без піклування батьків та потребує соціального захисту (лист МОН від 24.04.14 № 1/9-222).

Нормативно – правова база

1. Конвенція Міжнародної організації праці «Про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці»;
2. Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства;
3. Сімейний, Кримінальний та Кримінально процесуальний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення;
4. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ;
5. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-ІІІ;
6. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-ІІІ;
7. Закон України «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 року № 4722;
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778 «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №28 (28-2014-п) від 22.01.2014);
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 573 «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді»;
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини»;
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068 «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей»;
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 895 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах»;
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 896 «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)»;
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 року № 608 «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги»;
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 року № 877 «Про затвердження Типового положення про центр соціально – психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями»;

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 148 «Про затвердження типового положення про центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді»;
17. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 року № 616 "Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України (зміни до Положення про психологічну службу системи освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 03.05.99 № 127, зареєстрованого в Мін'юсті 30.12.99 за № 922/4215, виклавши його у новій редакції, що додається), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 липня 2009 р. за № 687/16703;
18. Наказ Міністерства освіти і науки України № 434 від 06.09.2000 «Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» (Із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006) Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 вересня 2000 року за № 659/4880;
19. Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 року № 564/863/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення», який зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10.09.2014 за № 1105/25882);
20. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2012 № 1176 "Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей" (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 січня 2013 р. за № 121/22653);
21. Наказ Міністерства соціальної політики України від 09.07.2014 № 450 «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах» (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 вересня 2014 р. за № 1076/25853);
22. Наказ Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 № 27 «Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2014 р. за № 216/24993 (із змінами, внесеними згідно з наказом Мінсоцполітики № 387 від 16.06.2014).

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
01032, м. Київ, бульвар Т.Шевченка, 27-А, кімн.305
Тел./факс (044) 252-70-11. Е-таї: ЦСАР@икг.пеі

від 19.01.2015 р. № 7

Завідувачам (директорам) обласних, Київського міського
навчально-методичних центрів (кабінетів) психологічної
служби системи освіти

Шановні колеги!

Останнім часом почастишали звернення до Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи щодо залучення працівників психологічної служби до роботи у військкоматах з відбору призовників на основі листа (телефонограми) відповідного управління Міністерства оборони України.

У зв'язку з цим, надаємо наступні роз'яснення.

1. Залучення фахівців психологічної служби системи освіти до роботи у військкоматах здійснюється виключно на підставі розпорядження місцевих державних адміністрацій або наказу відповідного управління (департаменту) освіти.

У розпорядженні (наказі) має бути обов'язково включено пункт про збереження заробітної плати та основних соціальних пільг за основним місцем роботи.

2. Участь фахівців у цій роботі має бути виключно на добровільній основі.

3. До роботи мають залучатися виключно спеціалісти, що володіють відповідними методиками і методами роботи. Непідготовлені спеціалісти до такої роботи не допускаються.

У разі потреби з фахівцями, що долучаються до роботи у військкоматах, організуються короткотермінові курси з засвоєння відповідних методик.

4. Обласні, Київський міський центри (кабінети) психологічної служби системи освіти складають списки фахівців, які залучені до такої роботи і надають їм методичну і супервізійну допомогу. У списках має бути зазначено: місто (район); ПІП фахівця; основне місце роботи; назва військкомату.

5. У випадку залучення фахівця до роботи у військкоматі вносяться зміни до планів роботи працівників психологічної служби у відповідному навчальному закладі.

6. На вимогу місцевих державних адміністрацій на базі центрів психологічної служби можуть створюватись центри надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги членам сімей і учасникам АТО.

Центри створюються або за розпорядженням місцевих державних адміністрацій, або за наказом місцевого органу управління освітою.

До цієї роботи залучаються найбільш кваліфіковані практичні психологи і соціальні педагоги, що мають відповідну підготовку.

Робота центрів має відбуватися у тісній координації з представниками військових частин (офіцерами-вихователями, капеланами), медичними працівниками, іншими фахівцями.

7. На основі інформації від батьків, вчителів або представників військових частин у навчальних закладах працівники психологічної служби складають списки дітей, що потребують особливої уваги (за потреби). До цієї категорії відносяться діти (сім'ї) учасників АТО, поранених, переселених з інших регіонів України. З цією категорією дітей планується робота з соціально-педагогічної підтримки і супроводу, психологічної корекції і реабілітації.

З повагою,

директор Центру

В.Г. ПАНОК

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
01032, м. Київ, бульвар Т.Шевченка, 27-А
Тел. (044) 252-70-11 е-таіі: ЦСАР@икг.пеі

№ 69 від «13» квітня 2015 р.

Керівникам обласних,
Київського міського кабінетів (центрів)
психологічної служби системи освіти

Про програму

«Діти і війна: навчання технік зіллення»

Останнім часом у деяких областях та у м. Києві значного поширення серед практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти набула програма «Діти і війна: навчання технік зіллення» (далі - Програма). У межах Програми видано посібник для тренерів, робочий зошит, проводяться одноденні (!) навчання, видаються сертифікати участі під егідою Асоціації психіатрів України і Інституту психічного здоров'я Українського католицького університету. Згадана Програма розроблена і розповсюджується Інститутом психічного здоров'я Українського католицького університету спільно з Українським інститутом когнітивно-поведінкової терапії. Авторами посібника є Патрік Сміт, Етл Дирегров, Уільям Юле, Лейла Гупта, Шон Перрен, Рольф Г'єстад.

Інформуємо вас про те, що згадана Програма, в цілому, та її методичне забезпечення (посібник і робочий зошит) не проходили експертизу в Українському НМЦ практичної психології і соціальної роботи і не мають відповідного грифу МОН України.

Попереднє ознайомлення зі змістом матеріалів програми викликає занепокоєння відносно високої ймовірності повторного травмування, ефективності запропонованих підходів та відповідності методичних матеріалів стандартам, що прийняті в Україні.

У зв'язку з наведеним вище Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи не рекомендує практичним психологам і соціальним педагогам застосовувати програму «Діти і війна: навчання технік зіллення» у своїй практичній діяльності. Нагадуємо про відповідальність за застосування у практичній роботі методик, які не перевірені, не рекомендовані та не пройшли відповідних процедур ліцензування і сертифікації.

Просимо довести до відома цю інформацію до всіх працівників психологічної служби системи освіти та не допускати застосування програми «Діти і війна: навчання технік зіллення» у навчальних закладах.

З повагою,

директор Центру

В.Г. Панок

Перелік програм

що відповідно до Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію,
отримали сертифікати Українського науково-методичного центру і можуть застосовуватися в навчальних закладах Міністерства
освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2001 р. № 330)

Номер сертифікату	Організація/особа	Тема	Термін дії
СЕ № 2640122	Репнова Тетяна Петрівна	Теорія і практика психодинамічної психології	до 15.12.2015 р.
СЕ № 2640123	Всеукраїнський культурно-просвітницький центр «Нове життя»	Викладання курсу лекцій для молоді «Відродження» (причини та шляхи вирішення проблем, викликаних кризовими явищами у підлітковому середовищі)	до 15.12.2015 р.
СЕ №2640126	Шдлипна Людмила Віталіївна	Використання арт-терапії в роботі практичного психолога та соціального педагога	до 18.05.2016 р.
СЕ №2640131	Всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація транзакційного аналізу»	Використання методів транзакційного аналізу у практиці консультування	до 20.06.2015 р.
СЕ № 2640132	Громадська організація «Системна допомога дітям з аутизмом «Маленький принц»	Психолого-педагогічна корекція дітей з аутизмом	до 06.09.2015 р.
СЕ № 2640133	БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї»	Проведення навчальних семінарів-тренінгів за програмами курсів: „Успішні комунікації“, „Безпечна поведінка підлітків“, „Репродуктивні права підлітків в Україні“ Проведення вистав соціального театру з метою профілактики ВІЛ/СНІДу та інших наслідків ризикованої поведінки	до 31.12.2015 р.
СЕ № 2640134	ТОВ «ОС Україна»	Профінформаційний тестовий пакет «Магелано університет»	до 07.03.2016 р.
СЕ №2640135	Київський військовий лицей імені Івана Богуна	Професійний психологічний відбір кандидатів до військових лицей та лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою	до 01.12.2016 р.
СЕ №2640138	Міжнародний жіночий правозахисник центр «Ла Страда Україна»	Методичні рекомендації та навчальний мультиплікаційний фільм з профілактики торгівлі людьми «Дві маленькі дівчинки»	до 16.07.2016 р.
СЕ №2640139	Ахвердова О. А., Кирилюк І.М., Пірхал О.П., Поздєєва О.В.	Теорія та практика застосування юнгіанської піскової психотерапії в психотерапевтичній роботі з дітьми та дорослими	до 21.11.2016 р.
СЕ №2640141	ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»	«Профілактика ВІЛ серед підлітків груп підвищеного ризику в Україні (опитування в межах кампанії Get tested)»	до 31.12.2015 р.
СЕ № 2460142	Горностай Павло Петрович	Теорія та практика психологічного консультування	до 15.05.2019 р.
СЕ № 2460143	БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї»	Відповідальна поведінка - шлях до здоров'я	до 31.12.2015 р.
СЕ №2460144	Киричук Валерій Олександрович	Комп'ютерна психолого-педагогічна діагностика та проектування соціального розвитку особистості учнів навчальних закладів (діагностично-проектуючий комплекс «Універсал 4 ONLINE»)	до 11.12.2017 р.
СЕ № 2460148	Колесник Ірина Олександрівна та Мяснікова Ірина Леонідівна	Застосування процесуальної психології розвитку в консультативній практиці	до 11.12.2017 р.
СЕ № 2460149	ТОВ «Школа психологічної практики»	Школа психологічного консультування	до 19.03.2018 р.
СЕ №2460150	ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»	«Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD – European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)»	до 31.12.2015 р.

ЧАСТИНА III. Методичні розробки

Психологічний супровід розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості учнів

Кандаурова Ірина Вікторівна, практичний психолог - методист Криворізької спеціалізованої школи I-III ступенів №71 м. Кривого Рогу

Суттєвою властивістю сучасної освіти є напружений пошук нового змісту, ціннісних орієнтирів і способів організації освітньої діяльності. Зміна ідеологічних орієнтирів, відмова від попередніх світоглядних уявлень, аксіологічна дезорієнтація у вітчизняній освіті сприяли тому, що сучасне покоління молодих людей не має визначеної й несуперечливої духовно-ціннісної ідентифікації, і, як наслідок, виявилось нездатним протистояти деструктивним тенденціям сучасності.

Цінності - це те, що ми вважаємо головним для себе, відповідно до чого діємо та оцінюємо світ. Це своєрідний компас у прийнятті рішень, тому що вони впливають на наші думки, дії, вчинки. Вони формують характер та долю людини.

Сформовані в учнів ціннісні відношення є показником ефективності навчання та виховання. Тож стала очевидною необхідність в такому експериментальному дослідженні, яке б допомогло створити й реалізувати систему розвитку аксіосфери зростаючої особистості для інтеграції та трансляції існуючих у суспільстві традиційних соціокультурних цінностей, яка б сприяла вирішенню зазначених проблем й змістовному доповненню існуючих духовно-ціннісних систем освіти і виховання.

Криворізька спеціалізована школа I-III ступенів №71 вже другий рік працює над експериментом **«Створення системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей»**, що передбачає необхідність психологічної підтримки учнів. **Аксіосфера** – це духовне утворення, яке включає ціннісні орієнтації, що забезпечують самозбереження людини в просторі і в часі. Психологічна підтримка націлена на те, щоб учень зміг максимально реалізувати власний особистісний потенціал, а школа – навчити цінностям та життєвим навичкам з опорою на досягнення сучасної науки.

Основні показники для психологічного дослідження в рамках даної проблеми такі:

- вихованість школярів;
- засвоєння зразків традиційної духовної культури;
- розвиток аксіосфери учнів;
- формування життєвих компетентностей учнів;
- розвиток інноваційного простору школи.

З метою дослідження ціннісних орієнтацій старшокласників на організаційно-підготовчому етапі експерименту нами була проведена комплексна діагностика. Учням, класному керівнику та батькам були запропоновані кілька анкет, які включали 5 основних блоків і 3 рівня оцінювання: високий, середній та низький.

1 шкала **«Пізнання як цінність»** визначає ступінь вираженості у школярів прагнення до знань. Згідно даних, 47, 8 % учнів мають середній рівень пізнання, 34,8% - низький рівень і тільки 17, 4 % випускників досягли високого рівня пізнання як цінності.

2 шкала **«Я – цінність»** визначає відношення учнів до самого себе. Високий рівень – 21,7%, середній – 78, 3 %, низький рівень відсутній.

3 шкала – **«Інший – цінність»** вказує на те, які установки (позитивні або негативні) формуються у школярів по відношенню до інших, чи готові вони прийняти іншу людину як індивідуальність.

Результати опитування показали, що 61% учнів має середній рівень визначення іншого як цінності. Вони прагнуть поважати інших, але їм не завжди вдається конструктивно спілкуватися з оточуючими. У 39 % випускників не сформовано шанобливе ставлення до інших, що свідчить про низький рівень розвитку даної цінності. Слід зазначити, що жоден з опитаних не досяг високого рівня за даною шкалою.

4 шкала «*Суспільно-корисна діяльність*». 13% учнів мають високий рівень свідомого ставлення до суспільно-корисної діяльності, 82,6% - середній, 4,4% - низький рівень розвитку даної цінності.

5 шкала «*Відповідальність як цінність*» виявляє, наскільки учень здатний до аналізу власних вчинків. Результати опитування за даним показником: 43,5% - високий рівень, 47,8% - середній, 8,7% - низький.

Підсумовуючи сказане, слід акцентувати увагу педагогів, батьків на виховання у школярів почуття взаємної поваги, прийняття іншої людини як цінності. І не забувати про головний фактор виховання – особистий приклад дорослого.

Важливим напрямком психологічного супроводу є проведення психолого-педагогічних семінарів, спрямованих на підвищення психологічної компетентності педагогів. Теми семінарських занять:

- *Аксіологічні основи формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до світу: психологічний аспект;*
- *Робота над помилками мислення. Створення формули конструктивної поведінки вчителя;*
- *Психологічна компетентність вчителя у створенні безпечного медіа простору учнів та ін.*

Враховуючи те, що психологічний супровід передбачає проектну діяльність, в рамках даного експерименту для покращення духовно-морального стану зростаючої особистості була створена програма «*Світ мого я*», яку пропоную до уваги практичних психологів та педагогів.

Програма факультативного курсу для учнів 5-х класів «Світ мого я» (35 годин)

Пояснювальна записка

Програма факультативного курсу розроблена в рамках експерименту «*Створення системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей*» та спрямована на розвиток особистості молодшого підлітка – особистості успішної, гуманної, толерантної, духовно розвиненої, спроможної вчитися, добувати знання та адаптуватися до різних життєвих обставин.

В сучасному світі виховання особистості з активною громадською позицією у сфері відповідальності, самостійності, людської гідності, особистості, що ввібрала кращі досягнення культури, набуває особливої актуальності.

Проблема формування ціннісно-сислової сфери особистості зумовлена необхідністю підготовки молодшого підлітка до життя, умов якого швидко змінюються. Особливо, коли знецінюється одвічне – любов, дружба, сім'я, проявляється низька готовність прийняти іншу людину як індивідуальність з неповторністю її внутрішнього світу.

Головна мета програми – допомогти підлітку стати здатним брати відповідальність за свої вчинки, долаючи нерішучість та слабкодухість, вміти співчувати іншим, діяти за законами совісті як життєвого орієнтиру.

Програма експериментального курсу розрахована на 35 годин. Основні завдання програми:

- ❖ розкриття внутрішнього потенціалу п'ятикласника;
- ❖ розвиток якостей культурної людини;
- ❖ формування життєвих навичок, необхідних для уміння будувати міжособистісні стосунки;
- ❖ стимулювання прагнення учня до самовдосконалення та уміння постійно вчитися новому;
- ❖ виховання громадської позиції та соціальної активності учня.

Структура програми

Програма факультативного курсу «Світ мого я» включає наступні розділи:

- 1) *Я пізнаю себе* (націлений на створення в учнів образу «Я»);
- 2) *Я маю право відчувати та виражати власні почуття* (розвиток емоційно-чуттєвої сфери підлітків);
- 3) *Мій внутрішній світ* (осмислення цінності та унікальності внутрішнього світу);
- 4) *Я та інші. Розвиток почуття приналежності до групи* (формування взаємоповаги до оточуючих, виховання почуття приналежності до групи);
- 5) *Ми починаємо змінюватися* (націлений на усвідомлення підлітком необхідності зміни свого «Я», мотивування до позитивних змін).

Практичні заняття курсу проводяться 1 раз у тиждень, тривалість заняття – 1 година; передбачають використання різноманітних видів інтерактивних ігор, психотехнічних етюдів, тренінгових вправ.

Зміст програми факультативного курсу «Світ мого я»

№ п/п	Зміст навчального матеріалу	Кількість годин	Головні завдання
	Розділ I. Я пізнаю себе.	7	Створення образу свого «Я», формування уявлень про власну особистість, оцінка потенціалу можливостей.
1	<u>Вступ. Анкета «Ось який я!».</u> Чотири принципи самопізнання (розкрий, знайди, перееможи, реалізуй).	1	Ознайомлення з інтересами та основними принципами самопізнання.
2	<u>Хто я, який я?</u> Психотехнічні етюди «Вгадай, чий голос», «До кого лист?», «Намалюй свою роль».	1	Сприяти усвідомленню власних якостей та підвищенню самооцінки.
3	<u>Відверто кажучи...</u> Твір на тему «Чим я відрізняюсь від інших?»	1	Стимулювати в учнів критичне ставлення до себе, уміння знаходити якості відмінності від інших, уявляти свою унікальність.
4	<u>Що я вмію краще за все?</u> Практичні вправи «Я можу, я вмію...»; «Загублене можу». Притча «Що у роботі головне?»	1	Навчити підлітків гідно оцінювати свої уміння та потенційні можливості. Сприяти підвищенню самооцінки.
5	<u>Я потрібен!</u> Проективна методика «Закінчи речення». Обговорення казки-повісті «Про справжній колір».	1	Навчити підлітків усвідомлювати свою значимість та необхідність іншим.
6	<u>Мета - спосіб, засіб - план. Справ добрих караван!</u> Невербальні етюди з розвитку мистецтва ставити та досягати цілі.	1	Формувати у підлітків уміння ставити мету та складати план щодо її досягнення.
7	<u>Підсумкове заняття з теми.</u> Практичні вправи «Чарівне перетворення», «Бесіда», «Зустріч 10 років потому».	1	Стимулювати у підлітків розвиток фантазії та творчого мислення, створення образу свого «Я».
	Розділ II. Я маю право відчувати та виражати власні почуття.	5	Стимулювати розвиток емоційно-чуттєвої сфери учнів, сприяти рефлексії емоційних станів, адекватному самовираженню.
8	<u>Почуття – вони такі різні!</u> Ігрові вправи «Закінчи речення», «Відтвори почуття», «Почуття та інтонації». Обговорення.	1	Формувати емпатію, сприяти адекватному самовираженню підлітками почуттів різної модальності.
9	<u>Почуття тривоги. Чи соромно боятися?</u> Практичні вправи «Відгадай почуття», «Страшний персонаж», «Страхи п'ятикласників». Притча «Як подолати страх?»	1	Ознайомити підлітків з негативним та позитивним впливом почуття тривожності на емоційне сприймання.
10	<u>Визначення рівня тривожності за методикою Філіпса.</u> Рекомендації психолога щодо зниження рівня тривожності та покращення емоційного стану.	1	Дослідити рівень тривожності та емоційної сресостійкості учнів.
11	<u>Що робити з агресією та гнівом?</u> Практичні вправи «Камінець у черевіку», «Любов та лютя», «Малюємо образ», «Гух-тібі-дух!»	1	Навчити підлітків конструктивним шляхам подолання пасивної агресії.
12	<u>Підсумкове заняття з теми.</u> Практичні вправи з розвитку емоційно-чуттєвої сфери.	1	Стимулювати розвиток емоційно-чуттєвої сфери учнів, сприяти рефлексії емоційних станів, адекватному самовираженню
	Розділ III. Мій внутрішній світ.	5	Допомогти підліткам осмислити цінність, величність та унікальність внутрішнього світу.
13	<u>Кожний бачить та відчуває світ по-своєму.</u> Психологічні приклади та варіанти їх вирішення. Практичні вправи «Уявна картинка», «Маленький принц», «Сни». Рефлексія.	1	Ознайомити учнів з психологічними поняттями «добро», «зло», «довіра», «заздрість», «щастя».
14	Три типи сприйняття світу: зоровий, слуховий, чуттєвий. Тест на визначення провідного типу сприйняття. Рефлексія.	1	Ознайомлення підлітків з різними типами сприйняття інформації, рекомендації щодо активізації сприйняття світу.
15	<u>Чому мене вчать проблемні ситуації?</u> Практичні вправи «Плюси та мінуси», «Скарбничка важких ситуацій». Казка про Дрюпкіна. Обговорення.	1	Формувати у підлітків відповідальність за власні відчуття та вчинки
16	<u>Мій помічник – внутрішня сила.</u> Якості, які допомагають вирішувати проблеми. Взаємовизначення таких якостей.	1	Формувати у підлітків почуття сумлінності та відповідальності за власні вчинки.
17	<u>Підсумкове заняття з теми.</u> Практичні вправи.	1	Допомогти підліткам осмислити цінність, величність та унікальність внутрішнього світу.
	Розділ IV. Я та інші. Розвиток почуття приналежності до групи.	10	Формувати взаємоповагу до оточуючих, виховувати почуття приналежності до групи однолітків.

18	<u>Я та мої друзі.</u> Психотехнічні етюди «Павутинка», «Сімейна історія», «Гарні вчинки», «Малюнок удвох». Обговорення.	1	Ознайомити підлітків с поняттям дружби, виховувати моральні якості особистості.
19	<u>Мої добрі вчинки.</u> Ігрові вправи «Тиждень добрих вчинків», «Комплімент», «Ситуації». Рефлексія.	1	Розвивати мистецтво взаємодії між членами групи, формувати у підлітка уміння оцінювати позитивне та представити себе групі.
20	<u>Я не один!</u> Комунікативні ігри «Що важливе для мене?», «Тільки разом!», «Рецепт приготування друга». Рефлексія.	1	Формувати в учнів уміння представити себе іншим, виховувати почуття групової згуртованості, навичок ефективної комунікації.
21-22	<u>Мої «колочки» та «магнітики».</u> Невербальний етюд «Покажи ситуацію», вправи «Мої колочки», «Мої магнітики». Проективний малюнок «Кактус». Обговорення.	2	Навчити підлітка критично оцінювати якості, які заважають гармонійному спілкуванню; формувати адекватну самооцінку.
23	<u>Перетвори негативне у позитивне!</u> Ігрові вправи «Знайди у поганому хороше». Притча про глек з тріщинкою. Рефлексія.	1	Формувати уміння знаходити позитивне у негативному, шукати нові можливості для вирішення проблем.
24	<u>Ми різні, але ми разом!</u> Заняття з елементами тренінгу.	1	Формувати у підлітків навички толерантного спілкування, уміння ставити себе на місце іншого.
25	<u>Що таке самотність?</u> Ігрові вправи «Самотність у класі», «Закінчи речення». Притча «Засіб від самотності».	1	Ознайомити підлітків з почуттям самотності, рекомендації психолога щодо її уникнення.
26	<u>«Які ми є, такий і світ».</u> Проективний малюнок «Я щасливий, коли...». Обговорення. Створення колективної моделі щасливої людини.	1	Формувати у підлітків почуття самоцінності, самодостатності, розуміння того, що кожен бачить світ крізь призму своїх переживань.
27	<u>Підсумкове заняття з теми.</u> Практичні вправи з розвитку взаємоповаги до оточуючих.	1	Формувати взаємоповагу до оточуючих, виховувати почуття приналежності до групи однолітків.
	Розділ V. Ми починаємо змінюватися.	8	Допомогти підлітку усвідомити необхідність зміни свого «Я», мотивувати його до позитивних само змін.
28	<u>Чи потрібно людині змінювати себе?</u> Практична вправа «Мої важливі зміни» Казка про Тофа. Рефлексія.	1	Формувати у підлітків позитивне сприйняття світу, стимулювати до позитивних змін.
29	<u>Досягти успіху – стати щасливим!</u> Зняття з елементами тренінгу.	1	Формувати у підлітків мистецтво досягати поставленої мети, стимулювати його до позитивних змін.
30	<u>Мої слова – пута чи крила? Як правильно розмовляти.</u> Заняття з елементами тренінгу Правила гармонійного спілкування	1	Звернути увагу підлітків на те, який вплив на людей чинять наші слова, формувати культуру мовлення.
31	<u>Мої вчинки.</u> Вправи «Що доброго я зробив для інших?», «Тиждень добрих вчинків». Обговорення.	1	Формувати у підлітків готовність творити добро та допомагати іншим у складних ситуаціях.
32	<u>Як планувати вільний час.</u> Практична вправа «Коло моїх інтересів» Анкета «Чи вмю я цінувати час?». Обговорення.	1	Навчити підлітка розумно використовувати свій вільний час, формувати навички планування справ.
33	<u>Мої вчинки.</u> Вправи «Що доброго я зробив для інших?», «Тиждень добрих вчинків». Обговорення.	1	Формувати у підлітків почуття взаємоповаги до оточуючих.
34	<u>Я обираю здоров'я.</u> Вправи «Чи дружиш ти з фізичною культурою?», «Карта мого здоров'я» Підведення підсумків.	1	Ознайомити учнів з поняттям здоров'я як цінності, формувати навички здорового способу життя.
35	<u>Підсумкове заняття з теми.</u> Практичні вправи щодо саморозвитку.	1	Допомогти підлітку усвідомити необхідність зміни свого «Я», мотивувати його до позитивних самозмін.

Список використаної літератури:

1. **Безпалько О., Савич Ж.** Спілкуємось та діємо: Навчально – метод. Посіб. – К.: Навчальна книга, 2002. – 112 с.
2. **Грецов А.Г.** Тренінг спілкування для підлітків. – СПб.: Пітер, 2008. – 160 с.
3. **Джон Кехо и Нэнси Фишер.** Сила разума для детей – Минск, 2006. – 176 с.

4. **Лопатина А., М. Скребцова.** Притчи для детей и взрослых. М.: Амрита-Русь, 2009. – 208 с.
5. **Пегги Дж. Дженкинс.** Воспитание духовности у детей – София, 2007. – 224 с.
6. **Помиткін Е.** Психологічне забезпечення духовного розвитку дитини: прогр. роботи з дітьми від 5 до 18 років/ Е. Помиткін, К.: Шк. світ, 2008.- 128 с.
7. **Фопель К.** Как научиться сотрудничать с детьми /Практическое пособие для педагогов и психологов – М., 2003.
8. **Фопель К.** Енергія паузи. Психологічні ігри та вправи: Практичний посіб./Пер. 3 нім. – 4 видання. – М.: Генезис, 2006. – 240 с.
9. **Хухлаєва О.В.** Стежинка до свого Я: Уроки психології у середній школі (5-6 класи). – 3-е видання. – М.: Генезис, 2010. – 207 с.
10. **Хухлаєва О.В.** Практичні матеріали для роботи з дітьми 3-9 років. Психологічні ігри, вправи, казки. – 4 – е вид. – М.: Генезис, 2013. – 176 с.

Психологічний супровід розвитку уяви та креативності у дітей з порушенням психологічного розвитку

Сисоєва Катерина Володимирівна, практичний психолог-методист спеціального навчально-виховного комплексу «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад №5 «Дніпряночка».

1. Актуальність досвіду

Проблема розвитку уяви у дітей дошкільного віку є дуже актуальною, так як уява постає центральним новоутворенням дошкільного віку. На думку В. Кудрявцева, становлення дитячої креативності — це конструктивне оволодіння дитиною загальною, сукупною «силою» людської уяви і мислення. Недостатній розвиток уяви призводить до стійких негативних переживань, страхів, зниження самооцінки, тощо. Саме тому, розвиваючи уяву дошкільників, ми тим самим сприяємо розвитку креативності як базової якості особистості.

Модернізація навчально-виховного процесу на сучасному етапі сприяє формуванню та розвитку творчої особистості, спроможної повноцінно реалізуватись у житті. Тому, відповідно до обласної науково-методичної проблеми «Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості», перед психологічною службою установи стоїть задача вдосконалення системи психолого-педагогічного супроводу розвитку уяви, як центрального новоутворення дошкільного віку. При цьому особливого значення набуває **креативність** особистості дитини, її здатність до творчого нестандартного мислення, вміння вирішувати проблемні ситуації.

2. Особливості розвитку уяви у дитини з порушенням психологічного розвитку

Розвиток дитини з порушення психологічного розвитку має свої особливості. У нашому навчально-виховному комплексі виховуються діти з вадами мови та порушенням психологічного розвитку. Дуже часто ігрові дії таких дітей бідні й невиразні. У дошкільників із ППР недорозвиток уяви виявляється в тому, як вони повільно входять у роль під час гри, створювані образи уяви (під керівництвом вихователя) дитина майже не реалізує в грі і продуктивних видах діяльності. Вона не вміє уявляти об'єкти, яких у її досвіді ще не було, на вимогу не може подумки відтворити певні частини предмета, на основі тих частин, які перебувають у полі зору.

Недостатність уявлень про навколишнє, природно, обмежує і затримує розвиток уяви, що має важливе значення у формуванні сюжетно-рольової гри. Бідність ігрових дій поєднується з низькою емоційністю ігрового поведінки та несформованістю дій заміщення. Недоліки моторики несприятливо позначаються на розвитку образотворчої діяльності дітей, виявляючи в труднощах проведення простих ліній, виконання дрібних деталей малюнка, а в подальшому - у труднощах оволодіння письмом.

3. Банк методик для діагностики уяви

Для діагностики уяви існують такі методики:

Назва методики	автор	що діагностує
Ігрова методика «Де чие місце?»	Кравцова О.Є	творча уява
Модифікований варіант методики Торренса Е. П.	Дьяченко О. М.	творча уява
Методика "Придумай розповідь"	за Немовим.Р.С	вербальна уява
Опитувальник для батьків «Фантазія вашої дитини»	Л.Ф. Тихомирова	фантазія
Методика «Дізнайся хто це?»	Немов. Р.С.	репродуктивна уява

4. Вербальні завдання

Вправа «Уяви свій настрій»

Дітям пропонується уявити якого кольору їх настій, який він на дотик, який

Вправа «Хустинка»

Вправа дозволяє розвивати уяву і акторські здібності, долає м'язові зажими, долає прояви агресивності чи тривожності. Дітям пропонується з допомогою хустинки показати різні персонажі, наприклад: лисичку, фокусника, бабусю, принцесу чи принца, штангіста, наречену, привида і т.п. Також хусткою можна накрити декілька предметів, іграшок і запропонувати дітям здогадатись, що сховано під хусткою?

Вправа «Передай м'яч»

Дітям пропонується передавати по колу м'яч, уявивши, що це різні предмети. Наприклад: важкий камінь, гаряча картопля, яйце, мала дитинка, тощо.

«Небувалиці»

Можна пропонувати знайти небувалиці на малюнку, а можна запропонувати уявити чого на світі (в дитячому садочку) не буває. Використання віршованих небувалиць у роботі з дошкільниками завжди сприяє підвищенню їх настрою. Ускладнити завдання можна сигнальними картками (правда чи неправда). Ця небувалиця є продуктом моєї уяви. В роботі використовую вірші-небувалиці М.Сингаївського, А.Григорука, П.Воронька.

Техніка «Візуалізація» (Дж.Кехо)

Американські педагоги Кехо та Фішер у своїй книзі «Сила розуму для дітей» пропонують техніку візуалізації, яка спрямована на створення візуальних образів бажаного результату. Пропонується уявити те, що вже маєте або те, щоб хотіли мати. В роботі з невпевненістю, можна уявити успіх у ситуаціях де зазнає дитина поразки. Активну уяву спрямовуємо у позитивне джерело. Наш мозок ефективно може сприймати образи які ми візуалізуємо. Дуже важливо не просто уявити образ, а відчутти, що робиш це саме зараз.

Вправа «Аналогія»

Дітей вчимо проводити різні аналогії. Наприклад варіант прямої аналогії: «На, що схожа змія?» (на шарф, мотузку, ремінь і т.п.). Фантастичні аналогії: запропонуйте дітям уявити як виглядає фантастичний дитячий садок, школа, фантастичний апельсин, фантастичне свято, тощо.

5. Графічні завдання

Техніка «Чарівні клякси»

Діти намагаються побачити на що схожа кляка, а потім з допомогою дорослого домальовуємо предмети які побачили. Перетворення відбитків пальців також дуже люблять діти. Застосовувати можна з 3 років.

Малювання відбитками пальців. Краще застосовувати пальчикові фарби але акварель, гуаш теж підійдуть. Спочатку малюємо вказівним пальцем відбитками, а потім дитина домальовує їх і перетворює на предмети, тварини або те, що підкаже фантазія.

Завдання «Кола»

Кожна дитина отримує бланк на якому зображені кола різного діаметру. Завдання: перетворити кола на предмети, тварини, рослини або, що підкаже твоя уява.

У своїй роботі з розвитку творчої уяви я віддаю перевагу таким вправам «Домалюй фігуру»: фігури вирізаю з аракалу і приклеюю на ватман, діти можуть виконувати це завдання на килимі. «**На, що схожа фігура**»: дитина отримує картку з фігурою і розповідає на що вона схожа.

6. Ігри з природним матеріалом

«Морське дно»: у ємність з водою викладаю різні мушлі та морське каміння і діти обираючи собі мушлю порівнюють її з чимось. Самостійно уявити в що можна перетворити каміння, дітям з ППР важко, але цей процес їм дарує позитиві активізує власну уяву.

«Перетвори камінець»

Дітям пропонується розмалювати каміння та, щоб воно стало схожим на що-небудь або намалювати йому настрій.

7. Вправи та техніки, що сприяють міжпівкульній взаємодії.

Кінезіологічні вправи є невід'ємними у роботі з підготовки дітей до школи. Вправи поліпшують розумову діяльність, синхронізують роботу півкуль, сприяють запам'ятовуванню, підвищують стійкість уваги, полегшують процес письма. Ці вправи завжди є в арсеналі програм корекції гіперактивності, тривожності чи агресивних проявів яку ми проводимо з нашими вихованцями.

1. Кільце. По черзі і якнайшвидше перебирайте пальці рук, з'єднуючи в кільце з великим пальцем послідовно вказівний, середній і т.д. Проба виконується в прямому (від вказівного пальця до

мізинця) і у зворотному (від мізинця до вказівного пальця) порядку. На початку вправа виконується кожною рукою окремо, потім разом.

2. Кулак—ребро—долонь.

Три положення руки на площині столу. Долоня на площині, стиснута в кулак долоня, долоня ребром на площині столу, пряма долоня на площині столу. Виконується спочатку правою рукою, потім — лівою, потім — двома

3. Лезгинка. Ліву долоню складіть у кулак, великий палець відставте убік, кулак розгорніть пальцями до себе. Правою рукою прямою долонею в горизонтальному положенні доторкніться до мізинця лівої. Після цього одночасно змініть положення правої і лівої рук. Повторіть 6—8 разів. Прагніть високої швидкості зміни положень.

4. Дзеркальне малювання.

Покладіть на стіл чистий аркуш паперу. Візьміть в обидві руки по олівцю чи фломастеру. Почніть малювати одночасно обома руками дзеркально-симетричні малюнки, літери. Під час виконання цієї вправи ви відчуєте, як розслаблюються очі й руки. Коли діяльність обох півкуль синхронізується, помітно зросте ефективність роботи всього мозку.

5. Вухо-ніс. Лівою рукою візьміться за кінчик носа, а правою рукою — за протилежне вухо; Одночасно відпустіть вухо і ніс, лясніть у долоні, поміняйте положення рук «із точністю до навпаки».

6. Змійка. Схрестить руки долонями одна до одної, зчепіть пальці в замок, виверніть руки до себе.

Список використаної літератури

1. **Базова** програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі».-К.:Світлич, 2008.-320с.
2. **Вимірювання** інтелекту дітей: Посібник для практичного психолога. / За ред. Ю. З. Гільбуха. — К., 1992.
3. **Гільбух Ю. З.** Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка. — К.: Віпол, 1993. — 75с.
4. **Дьяченко О. М.** Воображение дошкольника / Ольга Михайловна Дьяченко – М. : Педагогика, 1986. – 96 с.
5. **Ильина М.В.** Развитие вербального воображения. – М.2003
6. **Карабаєва І. І.** Уява народжується в грі / Ірина Карабаєва, Світлана Ладивір // Дошкільне виховання. – 2007. – №10.
7. **Кравцова Е. Е.** Психологические новообразования дошкольного периода развития: Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.13 – / Кравцова Елена Евгеньевна. – М., 2002. – 106 с.
8. **Кононко О. Л.** Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посібн. для вищ. навч. закладів. - К.: Освіта, 1998. – 255 с.
9. **Копитін А.І.** Арттерапія. – СПб.: Питер, 2001.-320с.
10. **Образцова Т.Н.** Психологические игры для детей. – М.2005
11. **Програма** розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко». – К.2003
12. **Дж. Кехо и Н.Фишер** Сила разума детей. – М.2006.
13. **Светлова И.** Развиваем воображение. - М.2001
14. **Тихомирова Л.Ф.** Упражнения на каждый день. Развитие внимания и воображения дошкольников.- Ярославль 2001.
15. **Фопель К.** Энергия паузы.- М.2011.
16. **Эмоциональное** здоровье вашего ребенка: Пер. с англ. - М.: Авиценна, ЮНИТИ, 1996. - 400 с.

Особливості психологічного супроводу дітей з затримкою психічного розвитку в умовах дошкільного навчального закладу

*Сметана Ольга Анатоліївна, практичний психолог-методист
комбінованого дошкільного навчального закладу № 71, м. Кривий Ріг*

За останні роки відмічається тривожна тенденція зростання кількості дітей з відхиленнями фізичного та психічного здоров'я, які зумовлюються біологічними, екологічними, соціально-психологічними та іншими чинниками, а також їх поєднанням. Значну частину серед цих дітей займають діти із затримками психічного розвитку (ЗПР), яких на фоні загального погіршення дитячого здоров'я стає дедалі більше.

Особливості корекції та розвитку психічних процесів дошкільників з ЗПР

На сьогоднішній день в дошкільних навчальних закладах міста Кривого Рогу виховується понад 1500 дітей з затримкою психічного розвитку, з цією метою в 55 закладах організовано роботу понад 80 спеціальних груп

В комунальному комбінованому дошкільному навчальному закладі № 71, де я працюю, виховується 130 дитини, 82 з яких мають педагогічний діагноз - затримка психічного розвитку. Багато дітей мають ЗПР (ППР) ускладнене медичними та мовними розладами (ринолалією, дизартрією, заїканням і т.ін.). Все це зумовлено і зростанням кількості соціально-неблагонадійних

сімей, важкими соматичними захворюваннями (багато численні пневмонії, ангіни та ін.), що мають місце вже в перші роки життя.

Спираючись на особистий досвід роботи, можемо зазначити, що наші сьогоденні знання про затримку психічного розвитку дають змогу розглядати її як межовий стан психічного розвитку. Йому властиві розлади інтелектуальної та емоційно-вольової сфери. Пізніше, якщо дитина не отримує своєчасної допомоги, у неї під впливом невдач у навчанні, спілкуванні з ровесниками та дорослими виникають і негативні зміни особистості.

Діти із затримкою психічного розвитку становлять найчисленнішу групу серед тих, які потребують спеціальної допомоги у процесі навчання та соціальної адаптації. Вони в подальшому, значною мірою визначають контингент учнів, особливо початкової школи, які стійко не встигатимуть. Тому своєчасна корекція цієї специфіки в розвитку дітей є водночас і розв'язанням проблеми шкільного невістигання та правопорушень учнів.

Розглянувши форми і причини порушення психологічного розвитку у дітей, стає зрозумілим, що це діти, які постраждали від якихось інфекційних, тяжких хвороб в перші роки життя, від інтоксикацій, травм, органічних ушкоджень нервової системи, психічних травм, тяжких емоційних переживань, дефіциту спілкування в ранньому дитинстві.

Отже, для таких дітей, винятково важлива й необхідна спеціальна корекційно-відновлювальна робота, яка пронизує всю навчальну діяльність, всі виховні заходи, в цілому все життя дитини в нашому дошкільному навчальному закладі. Щоб надати реальну допомогу, перш ніж приступити до корекційної роботи, необхідно всебічно вивчити дитину: її анамнез, стан здоров'я та психіки, індивідуальні особливості. Тому, першим кроком в роботі з дитиною є діагностика. Діагностичній роботі надаємо вирішальне значення. Адже дуже важливо виявити ті несприятливі фактори, які можуть зумовлювати у дитини ЗПР, знайти причини, внаслідок яких, виникають проблеми в навчанні та розвитку дитини, визначити актуальний і потенціальний рівень розвитку психічних процесів, а також встановити збереженні компоненти психічної діяльності, на які можна розраховувати в подальшій роботі з дитиною. Тому, крім тих щоденних спостережень, які проводить вихователь за кожною дитиною, я здійснюю діагностику психічних процесів кожного вихованця, що являється головною опорою в організації корекційної роботи і дає можливість правильно вибрати засоби корекції. Результати діагностики відображаються в діагностичній карті, яка є постійним помічником в щоденній роботі кожного педагога закладу.

Грунтуючись на наукові дослідження про детермінацію та закономірності розвитку психіки (Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв та ін.), концепцію розвивального навчання та його вплив на розвиток дитини (В.В.Давидов, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, С.Л.Рубінштейн та ін.), науково-психологічних уявленнях про сутність та закономірності розвитку дітей дошкільного віку (Л.І.Божович, Г.О.Люблінська, В.К.Котирло, В.С.Мухіна та ін.), концептуальних положеннях вітчизняної та зарубіжної психології здібностей (Б.Г.Ананьєв, С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов, В.О.Моляко та ін.), наукові засади дослідження психологічної готовності дітей до школи як прояву рівня їх пізнавального розвитку (Л.О.Венгер, С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, О.В.Проскура, С.П.Тищенко та ін.), враховуючи індивідуальні можливості та потреби вихованців нашого дошкільного навчального закладу, була складена система корекційно-розвивальних занять з дітьми «Ігрова мозаїка».

Система корекційно-розвивальних занять з дітьми «Ігрова мозаїка».

Мета даної системи занять: розвиток пізнавальної сфери у старших дошкільників.

Завдання:

1. Розвиток пам'яті.
2. Формування довільної уваги.
3. Розвиток сприйняття та спостережливості.
4. Розвиток наочно-образного та логічного мислення.
5. Підвищення рівня саморегуляції.

Курс розрахований на 20 занять. Вони проводяться з групою дітей 8-10 чол. один раз на тиждень; тривалість занять 25 – 35 хв. Під час занять активність дитини спеціально спрямовується, що сприяє розвитку психічних процесів пам'яті, уваги, мислення, уяви тощо в найприроднішій для неї формі – грі.

Проводячи ці заняття у дитячому садку, слід відмітити, що вони подобаються дітям і мають позитивний результат:

- з зацікавленням виконується кожне завдання,
- діти стають уважнішими по відношенню до можливостей інших,
- покращується рівень спілкування, встановлюється взаєморозуміння.

Умови успішної корекції

1. Спрямування зусиль на подолання прогалин не лише в інтелектуальних знаннях, а й розвитку дитини в цілому відповідними засобами.

2. Усвідомлення взаємозв'язку і взаємозалежності між окремими психічними функціями. Адже не можна розділити розвиток сприймання, мислення, пам'яті та інших функцій спочатку, сформувавши одну, а потім іншу. Чим би ми не займалися з дитиною, ми розвиваємо її психіку в цілому.

3. Комплексний психолого-медико-педагогічний підхід, тобто тісний взаємозв'язок роботи психолога, логопеда, вихователя, лікаря та батьків.

4. Дотримання принципів системності, послідовності та поступовості (від простого до складного).

5. Опиратися на збережені компоненти психічної діяльності (тобто враховувати добре розвинену психічну функцію у дитини).

6. Врахування індивідуальних властивостей дитини, тип нервової системи.

7. Проведення корекційної роботи в ігровій, цікавій формі, з великою кількістю наочного матеріалу, іграшок, схем, опорних таблиць.

Слід відмітити, що після проведення цієї системи корекційно-розвивальних занять «Ігрова мозаїка», у дітей підвищується пізнавальна активність, що сприяє розвитку пізнавальної сфери в цілому. Порівнюючи дані вхідного та вихідного діагностування, можна відслідкувати покращення результатів пізнавального розвитку дошкільнят.

До занять		Після занять	
Увага	В.р. – 11,5 %	Увага	В.р. – 55 %
	С.р. – 77 %		С.р. – 45 %
	Н.р. – 11,5 %		Н.р. – 0 %
Пам'ять	В.р. – 34 %	Пам'ять	В.р. – 55 %
	С.р. – 66 %		С.р. – 45 %
	Н.р. – 0 %		Н.р. – 0 %
Мислення	В.р. – 12 %	Мислення	В.р. – 44 %
	С.р. – 77 %		С.р. – 50 %
	Н.р. – 11 %		Н.р. – 6 %
Уява	В.р. – 31 %	Уява	В.р. – 45 %
	С.р. – 58 %		С.р. – 49 %
	Н.р. – 11 %		Н.р. – 6 %
Сприймання	В.р. – 36 %	Сприймання	В.р. – 58 %
	С.р. – 58 %		С.р. – 42 %
	Н.р. – 6 %		Н.р. – 0 %

Зміна пріоритетів у системі освіти, переорієнтація на особистісно-орієнтовану модель взаємодії педагога з дітьми потребує творчого підходу до розробки і застосування інноваційної психолого-педагогічної роботи з ними. В останні роки дошкільному навчальному закладу належить важлива роль у підготовці дітей до якісного засвоєння знань, умінь та навичок на етапі шкільного навчання. Насамперед тому, що власне в цей час психічного розвитку закладаються основи майбутньої особистості, а дошкільний заклад має створити умови для повноцінного інтелектуального та духовного розвитку своїх вихованців. Тому цілком природним є те, що на сьогодні актуальною проблемою для мене, практичного психолога комбінованого дошкільного навчального закладу є напрацювання ефективних психодіагностичних та розвивальних засобів розвитку пізнавальних процесів дітей дошкільного віку.

Позитивний результат корекційно-відновлювальної роботи неможливий без комплексного підходу до її здійснення. Тільки тісний зв'язок вихователя, психолога, логопеда, лікаря, батьків дає можливість ліквідувати домінуючу групу причин відставання в дошкільників і забезпечити подальше навчання в загальноосвітніх школах.

Це підтверджує постійне відстеження динаміки розвитку вихованців нашого дошкільного навчального закладу.

Рік	Кількість випускників	Навчальні заклади	
		Загальноосвітні	Спеціальні
2015	24	23	1 КЗО КБНРЦ «Сузір'я»
2014	22	22	0
2013	22	21	1 Криворізька загальноосвітня спеціальна школа-інтернат «Надія»
2012	23	22	1 Криворізька загальноосвітня спеціальна школа-інтернат «Надія»

Після переходу в загальноосвітні та спеціальні школи продовжуємо спостерігати за успіхами своїх «випускників». Ці спостереження показали, що діти добре адаптуються в умовах масових шкіл, засвоюють програму середньої школи на достатньому рівні.

Список використаної літератури:

1. Барташніков О.О., Барташнікова І.А. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті.
2. Газета «Психолог», № 3,17, 2004р. № 8, 2005р.
3. Гільбух Ю.З., Георгіївська В.А. Розвивайте розум дітей.
4. Ілляшенко Т.Д., Бастун Н.А. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання.
5. Ілляшенко Т.Д., Стаденко Н.М, Аномальна дитина в школі. - Київ 1995р.

6. Матвеева О.А. Развивающая и коррекционная работа с детьми.
7. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе.
8. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании.
9. Тихомирова Л.Ф., Басова А.В. Развитие логического мышления детей.

Реалізація принципу наступності в роботі комбінованого дошкільного закладу для дітей з порушеннями зору і початкової школи в умовах навчально-виховного комплексу.

*Тарасенко Валентина Миколаївна, практичний психолог-методист
навчально-виховного комплексу «ДНЗ-ЗОШ № 218», м.Кривий Ріг*

Аспекти наступності в роботі комбінованого дошкільного навчального закладу для дітей з порушеннями зору і початкової школи.

Навчально-виховний комплекс, в склад якого входять дві ланки освіти: спеціальний дошкільний навчальний заклад та загальноосвітня школа I ступеня - найоптимальніший заклад для безперервного розвитку, виховання, навчання, лікування дітей від 2-х до 10 років, які мають порушення зору.

Перед колективом навчально-виховного комплексу для дітей з порушеннями зору стоїть головне завдання: збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я вихованців. Працівниками закладу створена система корекційно – відновлювальної роботи, яка реалізується як в дошкільній так і в шкільній ланці через наступні аспекти роботи:

1. Організаційно – методичний аспект:

- Узгодження програмових вимог дошкільної освіти та початкової освіти, створення індивідуальних програм для дітей, які мають глибокі порушення зору, послідовність у методах педагогічного керівництва, формах організації діяльності у дитячому садку і початковій школі з метою якісної підготовки дитини до шкільного навчання та полегшення процесу її адаптації в першому класі.
- Створення умов для організації навчально – виховного процесу: оснащення офтальмологічного кабінету, кабінетів психолога, логопеда, тифлопедагогів, фізкультурної та музичної зали, групових та класних кімнат, їдальні для учнів початкової школи, ігрових майданчиків, озеленення території.
- Підвищення професійного рівня педагогів (здобуття спеціальної корекційної освіти, курси підвищення кваліфікації, участь в роботі міської асоціації «Тифлопедагог»)
- Організація співпраці педагогічного колективу з батьками. Розроблена модель партнерства педагогічного колективу з сім'єю в підготовці дітей до школи.

2. Корекційно – компенсаторний аспект:

- Наступність у організації корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи в дитячому садку та початковій школі через заняття з лікувальної фізкультури, ритміки, соціально-побутового орієнтування, корекції вад розвитку, розвитку мовлення.
- Дієвість психолого-медико-педагогічного консилиуму у виявленні порушень у розвитку дітей, визначенні методів корекції відхилень кожним спеціалістом, винесенні колегіального висновку та направленні до міської психолого-медико-педагогічної консультації.
- Міжсекторна взаємодія всіх спеціалістів в здійсненні корекційного впливу на дитину з порушеннями зору в дошкільному закладі та початковій школі. А саме:
 - корекція відхилень зору (корекційна робота тифлопедагога відповідно до зорового діагнозу, проведення гімнастики для очей під час занять та уроків);
 - корекція відхилень у розвитку мови (індивідуальні та фронтальні заняття логопеда з дітьми);
 - корекція інтелекту та порушень поведінки (проведення практичним психологом діагностики, індивідуальної та групової корекційної роботи з дітьми; організація консультаційної роботи з дітьми, батьками, педагогами).

3. Лікувально – відновлювальний аспект,

- реалізацію якого забезпечують лікар – офтальмолог, медсестри – ортоптистки в співпраці з батьками та педагогами;
- знання та врахування психофізичних особливостей кожної дитини, а саме: діагнозу захворювання органу зору, гостроти центрального зору, поля зору, можливого зорового навантаження, характеру вторинних та супутніх порушень.
- надання рекомендацій тифлопедагогам, вихователям, вчителям щодо врахування особливостей зорового сприймання дітей в організації навчально - виховному процесі;
- контроль за дотриманням режиму охорони зору, а саме: забезпеченням оптимального режиму освітлення; розміщенням ігрового та дидактичного матеріалу на рівні очей, на

регламентованій для кожної дитини відстані; чергуванням видів діяльності на полі сенсорній основі, із залученням усіх збережених аналізаторів.

Творчою групою закладу розроблені заходи щодо реалізації принципу наступності в роботі з усіма учасниками навчально – виховного процесу.

В роботі з слабозорими дітьми:

- Психологічне обстеження дітей старшого дошкільного віку, виявлення рівня готовності до школи за методиками Р.С. Немова, Н. Гуткіної, Г.Л.Лаврентьєвої, Т.М. Титаренко, Керна-Йерасека. Анкетування старших дошкільників «Що я знаю про школу?». Фіксація результатів діагностики дитини в індивідуальних картках розвитку, виявлення проблем розвитку кожної дитини. Складання карток – профіль кожної групи.
- Організація корекційної роботи з дошкільниками, які її потребують.
- Дослідження рівня адаптації до шкільного навчання першокласників, мотиваційної готовності до школи за методикою Н.Г. Лусканової, проєктивного малюнку «Що мені подобається в школі?». Діагностика міжособистих відносин учнів 1 класу. Організація подальшої корекційної роботи.
- Планування заходів по профілактиці дезадаптації першокласників.
- Проведення спільних свят, розваг, екскурсій за участю старших дошкільників та молодших школярів.

В роботі з педагогічними працівниками:

- Взаємовідвідування вихователями спеціальних груп, тифлопедагогами груп уроків в початкових класах для дітей з порушеннями зору, а вчителями початкових класів, тифлопедагогами класів занять в дошкільних групах. Аналіз уроків, занять, вироблення пропозицій, впровадження їх в практику роботи.
- Просвітницька робота з педагогами з даного питання.
- Індивідуальні та групові консультації для педагогів закладу за результатами діагностики готовності старших дошкільнят до школи та вивчення адаптаційного періоду в 1 класі початкової школи. Надання рекомендацій.

В роботі з батьками :

- Організація психологічної просвіти батьків через наочність, виступи на групових, загальних батьківських зборах, проведення тренінгових вправ, круглих столів, лекторіїв.
- Анкетування батьків з питань підготовки дитини до школи та труднощів адаптаційного періоду першокласників.
- Консультації у лікаря – офтальмолога.

Аналіз показників готовності слабозорих дошкільників до шкільного навчання та рівня їх адаптації до школи в умовах навчально-виховного комплексу.

Діагностика готовності до школи старших дошкільників, які мають порушення зору в нашому закладі вивчається за вищезазначеними методиками двічі на рік. В жовтні з метою визначення проблем у підготовці до школи та організації корекційної роботи спеціалістами. В березні – для визначення динаміки у розвитку та підготовці дітей до школи.

Дітей старшого дошкільного віку в НВК: 29 (із них 23 із спецгруп для дітей з порушеннями зору і мовлення). За результатами діагностичних досліджень рівня розвитку психічних процесів старших дошкільників, готовності їх до навчання у школі діти показали наступні показники в жовтні 2013 року:

№	Рівень розвитку	Гр. №2 (порушення зору)	Гр. №3 (порушення мовлення)	Гр. №4 (загального розвитку)	Гр. №5 (порушення зору)	Всього по закладу
1.	Високий	-	-	-	-	-
2.	Достатній	75%	43%	86%	50%	66%
3.	Середній	17%	14%	14%	33%	16%
4.	Низький	8%	43%	-	17%	18%

Проаналізувавши результати діагностики бачимо, що найбільший відсоток старших дошкільників з низьким рівнем підготовки до школи – це діти, які мають порушення зору і мовлення.

Найбільші проблеми виявлені у підготовці слабозорих дошкільників до школи в мотиваційній, емоційно – вольовій сфері, мовленнєвому розвитку, розвитку уваги, пам'яті, мислення, підготовки руки до письма. Це свідчить про вплив первинного дефекту (порушення зорового сприймання) на виникнення вторинних відхилень у розвитку дитини.

За результатами діагностики отримали рекомендації вихователі, спеціалісти. Організована індивідуальна та групова корекційна робота практичним психологом, тифлопедагогами, логопедом. Велика увага приділяється як і розвитку психічних процесів, так і розвитку мотиваційної готовності

старших дошкільників до школи. В організації навчально – виховного процесу обов'язково враховується зоровий діагноз дитини, виконуються рекомендації лікаря – офтальмолога.

Проведено анкетування батьків дітей старшого дошкільного віку, які мають порушення зору з метою вивчення їх ставлення до підготовки дітей до школи.

За результатами анкетування надані консультації батькам; вихователям рекомендації щодо активізації роботи з питань підготовки дітей до школи, в початковій ланці закладу організовані підготовчі курси для майбутніх першокласників.

В березні 2014 року проведена повторна діагностика готовності старших дошкільників до школи, визначена динаміка в підготовці дітей до школи. Отримали наступні результати.

№	Рівень розвитку	Гр. №2 (порушення зору)	Гр. №3 (порушення мовлення)	Гр. №4 (загального розвитку)	Гр. №5 (порушення зору)	<i>Всього по закладу</i>
1.	Високий	35%	35%	45%	50%	38%
2.	Достатній	45%	43%	48%	30%	42%
3.	Середній	20%	22%	7%	20%	20%
4.	Низький	-	-	-	-	-

В результаті проведеної корекційної роботи, співпраці вихователів, спеціалістів, медичних працівників, батьків прослідковується позитивна динаміка у розвитку старших дошкільників та підготовці їх до школи.

Надалі проведений психолого-медико-педагогічний консиліум, окреслені шляхи подальшої роботи. Старші дошкільники, які мають порушення зору та готові до систематичного шкільного навчання направлені до міської психолого-медико-педагогічної консультації для уточнення рівня психологічного розвитку, зорового діагнозу, визначення закладу, програми та форми навчання.

Для вивчення адаптаційного періоду в першому класі початкової школи використовуються наступні діагностичні методики: анкетування дітей «Оцінювання рівня шкільної мотивації та адаптації» (Н.Г. Лусканова); малюнок «Що мені подобається в школі?»; спостереження за учнями під час уроків і в повсякденному житті; вивчення міжособистих відносин школярів; методика «Експертна оцінка адаптованості дитини до школи» для анкетування вчителя (Чирков В.І., Соколова О.Л., Сорокіна О.В.); анкетування батьків «Вивчення соціально – психологічної адаптації дитини до школи» (Чирков В.І., Соколова О.Л., Сорокіна О.В.).

За результатами дослідження визначено, що один учень з порушеннями зору, який не отримав системної підготовки до навчання в школі в умовах навчально-виховного комплексу має труднощі в адаптації до нових умов життя. У школяра з низьким рівнем адаптації недостатній рівень мотиваційної готовності, початкової активності, рівень засвоєння знань, рівень засвоєння шкільних норм поведінки, є прояви дезадаптації. З даним учнем та його батьками спланована робота по подоланню труднощів адаптаційного періоду.

90% слабозорих учнів, які отримали підготовку до школи в дошкільній ланці навчально - виховного комплексу і продовжують навчання в початковій ланці закладу, мають позитивний перебіг адаптаційного періоду: вміють налагоджувати контакти з однолітками та дорослими, дотримуються правил поведінки, засвоїли нову роль – учня, успішно оволодівають програмою першого класу.

Це свідчить про наступність в роботі дошкільної та шкільної ланки навчально-виховного комплексу для дітей з порушеннями зору: узгодженість програм, методів та засобів навчання та виховання, комплексність психолого-медико-педагогічного впливу на дитину, врахування психологічного розвитку особистості та відхилень у розвитку зорового аналізатора; співпрацю закладу з сім'єю.

Таким чином, лише за умов тісної співпраці комбінованого дошкільного закладу і початкової школи в умовах навчально-виховного комплексу принцип наступності реалізується в повній мірі. Тільки такий підхід надає педагогічному процесу цілісний, послідовний і перспективний характер, тільки тоді дві початкові ланки освіти діють не ізольовано один від одного, а в тісному взаємозв'язку.

Список використаної літератури

- 1** **Обучение** и воспитание детей с нарушениями зрения в дошкольных учреждениях/ сост. Земцова М.И., Плаксина Л.И., Феоктисова Л.Ю.- М., 1978.
- 2** **Особливості** розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору: науково-методичний посібник/ Прохоренко Л.І, Гребенюк Т.М., Сасіна І.О. – К: Педагогічна думка, 2012 – 135 с.
- 3** **Савченко О.Я.** Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок // Дошкільне виховання. – 2000. – №11. – С.4-5.
- 4** **Синьова Є.П.** Тифлопсихологія: Підручник – К: Знання, 2008.- 365 с.

5 Синьова С.П., Федоренко С.В. Тифлопедагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів – К: НПУ імені Драгоманова, 2009.- 325с.

6 Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. - К. : Рад. шк., 1988. - 272 с.

Взаємодія практичного психолога з адміністрацією та педагогами НВК

*Тяпунова Марія Іванівна, практичний психолог-методист, навчально-виховного
комплексу № 13 м. Дніпродзержинська*

Взаємодія адміністрації і практичного психолога

Кожен директор повинен мати "обов'язковий мінімум інформації" про тих людей, якими він керує, про їхні взаємини і зв'язки, про стан та хід розвитку тих процесів, за які він відповідає і на які повинен робити управлінський вплив.

Без сумніву, позиція керівника впливає на атмосферу в колективі. Ця позиція має здатність формувати мораль, мотивацію та результативність праці. Етична, толерантна позиція керівника створює гуманну атмосферу та покращує якість навчання. Інша позиція керівника може призвести до протилежних результатів. Діяльність керівника наповнена розмаїттям протиріч (прихованих або явних), ігнорування яких стає причиною конфліктів. Величезне значення має справедливість чи несправедливість керівника стосовно підлеглих, особливо тих, котрі уникають чи ігнорують його. Те, як керівник освітнього закладу використовує свою владу, впливає на поведінку кожного його підлеглого.

Психологічна допомога особистості займає пріоритетне місце в роботі керівника і базується на співпраці з практичним психологом, який є "каталогом діагностичних методик, словником психологічних термінів і реалізатором конкретних програм". Практичний психолог, здійснюючи свої професійні обов'язки, вирішує найбільш актуальні проблеми навчального закладу:

- психологізацію навчально-виховного процесу;
- психологічне забезпечення педагогічних новацій;
- захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу;
- підвищення психологічної культури учнів, батьків, педагогів;
- профілактику активної поведінки підлітків, СНІДу тощо.

Психологічний клімат у педагогічному колективі позначається на освітньому процесі. Часто вдала співпраця керівника навчального закладу та практичного психолога у цьому напрямі нівелює більшість інших проблем, що впливають на освітній процес. Ні в школі, ні в дитячому садку практичний психолог без співпраці з адміністрацією, без доброзичливих стосунків з педагогічним колективом не зможе ефективно виконувати свою роботу.

Безумовно авторитет практичного психолога перед адміністрацією та педагогами виникає не відразу. Почасти його доводиться не лише вибудовувати, а й відвоювати. Практичний психолог до певної міри, є підлеглим і підвітним директору, який затверджує план роботи на рік, річний звіт, отже орієнтується і в обсязі роботи і в пріоритетних напрямках. Однак, директор має розуміти особливий статус фахівця, який **не є педагогом чи представником адміністрації**.

Оскільки справжня, помітна керівництву робота почнеться за 3-4 місяці, а то і за рік після приходу психолога в навчальний заклад, його нерідко починають завантажувати додатковими не властивими для нього функціями (заміна вихователів, вчителів, діловодів), які шкодять не лише його професійному становленню, а й становленню психологічної служби закладу в цілому. Така ситуація загострює взаємне неприйняття і нерозуміння. **Вихід із ситуації закладено в численних нормативних документах.**

Перебуваючи в мереживі складних міжособистісних симпатій та антипатій, тонких емоційних ігор і маніпуляцій, психолог повинен зберігати певну професійну дистанцію і між колективом, і між адміністрацією.

Дуже непросто підтримувати дружні та ділові стосунки і при цьому не переходити певної емоційної межі, але тільки так **психолог може зберегти авторитет та право на незалежну експертну оцінку.**

Взаємодія між практичним психологом та педагогами навчального закладу

Педагоги — це найскладніша категорія, з якою працює психолог. Вони по-різному сприймають психологічну службу: із прагненням до співробітництва, цікавістю, байдужністю, недовірою й скептицизмом, і навіть відкритою ворожістю. Тільки високий рівень компетентності, об'єктивності психолога, практична спрямованість і результативність роботи допоможуть йому завоювати довіру в педколективі.

Довірливе спілкування практичного психолога з працівниками дошкільного навчального закладу є системою комунікативної взаємодії, під час якої вирішуються різноманітні проблеми, що виникають в процесі навчально-виховної діяльності.

За характером своєї діяльності психолог і педагог взаємопов'язані та взаємозалежні, маючи при цьому посадовий розподіл функцій, що вимагає чіткого і повного уявлення один про одного і про себе як учасника спільної діяльності. Під уявленням про іншого розуміється соціально-перцептивний образ як результат усвідомлення його участі у процесі виконання спільної діяльності. Уявлення про себе - результат усвідомлення власної участі у спільній роботі.

Відповідаючи на запитання щодо місії психолога у школі, тільки 15% практичних психологів включають до неї професійну допомогу педагогам.

У 30% випадків психологи намагаються самостійно виконати роботу, яку необхідно виконувати разом з педагогами, тобто спостерігається уникання взаємодії. Імовірно, це зумовлено практикою, зокрема специфічною формою реакції на труднощі взаємодії (неспівпадання очікувань, незбіг результатами співпраці, стосунками, що складаються, тощо).

Серед психологів і педагогів, які працюють в освітніх закладах, є досвідчені професіонали, проте багато з них відчують труднощі у взаємодії один з одним і проходять тривалий шлях «спроб і помилок», перш ніж стати компетентними партнерами.

Під труднощами у взаємодії психолога і педагога ми розуміємо суб'єктивний стан напруження, невдоволення, спричинений ситуаціями взаємодії і залежний від низки зовнішніх та внутрішніх факторів. До ситуацій спільної діяльності, в яких зазвичай виникають труднощі у взаємодії та спілкуванні з учителями, психологи зараховують ситуації, які вимагають від педагога зміни його установок, практичної реалізації рекомендацій психолога, проведення спільних корекційних занять, розподіл обов'язків, обговорення результатів діагностики щодо конкретного учня. У цьому контексті також: робота з педагогами-пенсіонерами («не бажають витратити на це час»), робота, пов'язана з посередництвом у конфліктних ситуаціях (вчитель - учень).

Інформативними є відповіді психологів на запитання «Що, на Вашу думку, ускладнює співпрацю педагога і психолога?»:

- нерозуміння педагогом діяльності психолога - 15%;
- віковий бар'єр - 11%;
- особистісні якості психолога і педагога - 9%;
- брак часу для співпраці - 8%;
- розбіжність у поглядах на розвиток дитини - 7%;
- небажання співпрацювати - 6%;
- несприйняття педагогом психолога - 6%;
- упереджене ставлення до психолога - 5%;
- недовіра до психолога - 5%;
- брак досвіду роботи у психолога - 4%;
- недостатній рівень компетентності психолога - 3%;
- надмірність документації - 3%;
- низький рівень психологічної культури педагогів - 2%;
- відсутність умов праці у психолога - 2%.

Отже, встановлено такі види труднощів у взаємодії психолога та педагога:

а) викликані специфікою самої діяльності щодо організації взаємодії;

б) викликані факторами, що впливають на зміну цілей, змісту, форм і методів навчання та виховання учнів;

в) зумовлені особливостями стилю управління керівників закладів освіти;

г) зумовлені особливостями професійно-особистісних рис як психолога, так і педагога.

Традиційна неухважність до особистості вчителя, міф про ідеального вчителя, постійне демонстрування в особі вчителя «сильного» типу особистості призвели до закритості педагога, нещирості й інших способів захисної й компенсаторної поведінки. Сформований у педагогічній культурі менталітет педагога не дозволяє йому думати про себе як некомпетентного в якихось сферах, того, що має право на помилку, уразливого, слабкого, що потребує психологічної підтримки й допомоги не тільки з боку психологів, але й власної сім'ї, вихованців, учнів.

Високі енергетичні витрати професії плюс турбота про підтримку культивованого іміджу мають високу психологічну ціну. У цих обставинах педагог зазнає величезного нервово-психічного напруження й часто не спроможний упоратися з ним, не опанувавши спеціальних методів і прийомів саморелаксації.

У психологічній науці все більш виразно проступають контури нового підходу до діяльності психолога в школі. Психолог звертає увагу не тільки на проблеми учня, а й на психологічні стани та психологічне здоров'я педагогів. Визначаючи об'єкти свого впливу, він виходить із того, що психологічні проблеми, які не розв'язати самостійно, можуть виникнути в будь-якої, абсолютно

нормальної людини. Різниця в тім, що в одного вчителя їх більше, в іншого — менше; один може поділитися своїми сумнівами зі сторонніми людьми, інший залишається зі своїми проблемами наодинці; нарешті, наслідки цих недозволених особистісних проблем у різних людей можуть бути різними.

Уявляючи педагогів як об'єкт психологічної допомоги, психолог усвідомлює, що він щораз має справу з людиною, яка володіє психічною реальністю й здатна впливати на самого психолога різними способами. Як суб'єкт педагог може й повинен мати певний рівень свободи для саморозвитку й тим самим для прийняття психологічної допомоги. Його суб'єктність у відносинах із психологом виражається мірою й способом прийняття цієї допомоги і набуттям нового психологічного статусу.

Психологу не слід жаліти сил і часу на те, щоб скрізь, де можливо - на засіданнях методичних об'єднань, зборах, педрадах, в приватних бесідах, - пояснювати вчителям, в чому полягає сутність психологічної роботи, розповідати про те, що саме він сам робить.

Пріоритетним напрямком роботи вихователя дошкільного навчального закладу за Базовим компонентом дошкільної освіти є створення умов для формування творчої, життєво компетентної особистості, здатної реалізувати свій потенціал у сучасному світі.

Професія вихователя – це творчість та відповідальність, яка вимагає від педагога вміння ефективно взаємодіяти, як з вихованцями так і з їхніми батьками, колегами по роботі, адміністрацією. І саме таких професіоналів, фахівців своєї справи мріє бачити кожен керівник поряд з малюками у дошкільному навчальному закладі.

Роль практичного психолога у формуванні позитивного іміджу педагога

Психолог може допомогти педагогу забезпечити ефективність навчально-виховного процесу. Для цього педагогу необхідна мотивація до самовдосконалення. А тому одним із пріоритетних напрямів взаємодії практичного психолога з педагогами є формування не тільки його іміджу, а й загальнокультурної, соціальної та професійної компетентності.

- До педагога, який має позитивний імідж найперше тягнуться діти. У такого педагога не буде проблем з дисципліною та засвоєнням матеріалу;
- Позитивний імідж педагога має значення в мотивації дітей до пізнання та наслідування. Такий педагог стимулюватиме до кращих результатів навчання;
- Вдалий імідж вчить дітей, виховує позитивні риси, викликає бажання наслідувати педагога в усьому: в стилі спілкування, поведінці, одязі тощо;
- Педагог, який має позитивний імідж, стимулює педагогічний колектив до підвищення рівня особистості та професійної компетентності;
- Імідж педагога відіграє провідну роль в його успішності як професіонала;
- Імідж педагога впливає на всі сфери взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

Отже, імідж педагога важлива складова його професіоналізму, що пов'язана з ефективністю його професійної діяльності. А завдання практичного психолога – мотивувати педагогів до розвитку у них рефлексії, до вміння презентувати себе, що підвищує престиж як самого педагога, так і його навчального закладу. (Додаток 8.)

Отже, психологічний клімат у навчальному закладі є своєрідним індикатором ефективності співпраці адміністрації, педагогів та практичного психолога. І форми та засоби такої співпраці необмежені. Така взаємодія змінюється відповідно до нових умов і тенденцій розвитку освіти і має одну мету – покращення роботи працівників психологічної служби, підвищення ефективності соціального і психологічного супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу.

Плакаємо особистість

*Ченторог Надія Василівна, практичний психолог-методист комунального закладу
«Навчально – виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад комбінованого типу -
загальноосвітня школа I ступеня» № 291» Криворізької міської ради.*

Для активізації психологічної компетентності педагогів і батьків з питань гармонійного розвитку особистості використовують різні форми роботи, найбільш популярними з них є ділові ігри, семінари-практикуми, тренінгові заняття, презентація сімейного досвіду, основні завдання яких:

- забезпечення розвитку особистісно орієнтовної взаємодії дорослих з дітьми через організацію єдиного освітнього простору у навчально-виховному закладі і сім'ї;
- підвищення психолого-педагогічної культури;

Прогнозуючи результати:

- підвищення адаптивних можливостей дитини, сприяння розвитку індивідуальності, збереження психічного здоров'я, формування готовності до самостійного життя в суспільстві.

Участь у таких заходах допомагає дорослим активізувати навички взаємодії з дітьми, зміцнює віру у власні можливості.

Дитина і вчитель формують світ. Ділова гра для педагогів

Мета: засвоєння технології організації ефективного виховного впливу. Розвиток міжособистісного спілкування, формування навичок групової взаємодії, ефективного спілкування, активного слухання.

План проведення

1. Ознайомлення з темою гри. Формування очікувань учасників.
2. Новий погляд на особистість дитини. Метод «мозкового штурму».
3. Взаємини «вчитель-учень».
4. Емоційний комфорт на уроці (занятті).
5. Інтелектуальна гра.
6. Учитель реальний - учитель ідеальний.
7. Рефлексія заняття.

1. Ознайомлення з темою гри. Формування очікувань учасників

2. Новий погляд на особистість дитини. Метод «мозкового штурму»

У педагогічному досвіді кожного вчителя є дві сторони:

- **об'єктивна** - ті методи і прийоми роботи, які використовують у цьому досвіді;
- **особистісна** - це те, як учитель, залежно від особистісних рис і здібностей, використовує ці методи і прийоми.

Любов вчителя до предмета (педагогічної праці) передається і його учням, а «мистецтво навчання полягає не в умінні повідомляти, а в умінні спонукати, викликати бажання набувати знання».

За допомогою методу «мозкового штурму» пропоную учасникам гри на окремому аркуші №1 записати 10 разів вислів «Хто Я?» (яким бачить себе кожен з учасників, при цьому можна використовувати характеристики, риси, інтереси й почуття для опису себе, починаючи кожне речення із займенника «Я»). Аркуш потрібно підписати і покласти в окрему коробку (папку).

На аркуші №2 дати відповідь на запитання «Як мене бачать діти?», при цьому не треба вказувати хто саме. Аркуш залишається в автора. По закінченні навчання витягую з коробки (папки) аркуш №1 і зачитую їх, не називаючи автора. Завдання групи полягає в тому, щоб відгадати його. Коли група називає хто це, автор заявляє про себе і зачитує аркуш і написане на №2 (опис того, яким його бачать діти).

Рефлексія: який у вас зараз настрій? Що ви відчували під час виконання цієї вправи. Яку частину вправи було легше виконувати: першу чи другу?

3. Взаємини «вчитель-учень»

Одним із важливих чинників самореалізації особистості учнів є чинник взаємин - характер стосунків, які складаються між учителями й учнями. Стосунки «вчитель - учень» в особистісно-орієнтованій освіті мають передбачати таке:

Притча «Про рай та пекло»

Одного разу іудейський мудрець попросив Господа показати йому рай та пекло. Господь підвів його до приміщення, де билися, плакали й страждали голодні люди. Посеред кімнати стояв великий казан із смачною їжею, у людей були ложки, але вони були довші за руку й тому було неможливо потрапити ложкою до рота. «Так, це справжнє пекло!» - сказав мудрець.

Потім вони зайшли до наступного приміщення. Усі люди там були ситі й веселі. Та коли мудрець придивився, то побачив там такий самий казан й ТОНІСІНЬКО такі самі ложки! Що ж робило їхнє життя райським? Вони годували один одного!

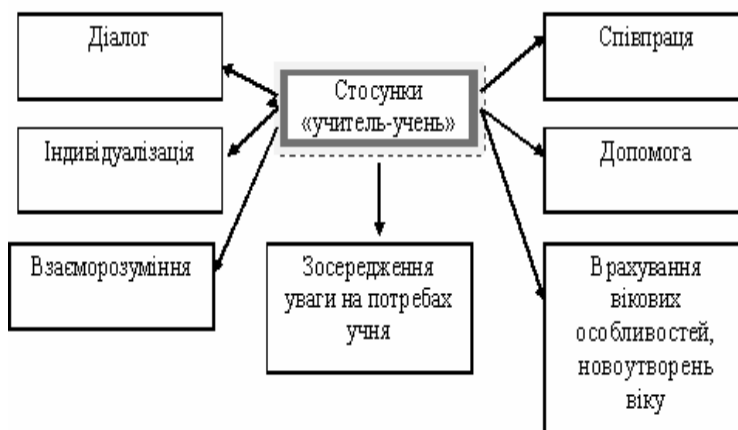
Тобто...

Притча «Все залежить від тебе»

Колись у древньому Китаї жив дуже розумний, але дуже пихатий мандарин (вельможа). Аж ось по країні пройшов поголос, що з'явився найрозумніший мудрець. Дійшов він і до мандарина. Він розлютився: як якийсь чернець може бути найрозумнішим у світі? Запросивши мудреця до себе у палац, він вирішив обдурити його: «Я візьму в руку метелика, сховаю за спиною і запитаю, що в мене в руках - живе чи мертве? Якщо скаже - «живе» - розчавлю метелика, а якщо «мертве» - випущу його...» і ось настав день зустрічі.

До зали, де на троні сидів мандарин і тримав за спиною метелика, увійшов невеличкий худорлявий чоловік. Він привітався і сказав, що готовий відповідати на будь-яке питання. Зло всміхаючись, мандарин запитав: «Скажи-но мені, що я тримаю в руках — живе чи мертве?» Мудрець подумав, усміхнувся і відповів:

Особистісно-орієнтована освіта

«Усе в твоїх руках!» Збентежений мандарин випустив метелика з рук і той полетів на волю. Отже, лише від вас залежить...

(Учасники гри озвучують резюме після опрацювання кожної причти).

4. Емоційний комфорт на уроці (занятті)

Кожна професія має свій інструмент. Інструментом учителя є оцінка. А ще небезпечним інструментом є влада, особливо якщо вона перебуває в руках неосвіченої, запальної, злопам'ятної людини.

Під час уроку вчитель у руслі своїх вимог має вчити дітей пізнавати світ, себе. Хороший учитель звертає особливу увагу на основні соціальні орієнтири людини: на задоволення потреб, самореалізацію та самовдосконалення.

Коллективне складання пам'ятки «З чого починається ефективний урок (заняття)».

Пропоную кожному учаснику скласти речення, висловити думку за наявними словами та словосполученнями: помилка, ініціатива, творчість, діалог, віра, терпіння, наполегливість, емоції, індивідуальність, думки учня, практика, проблемні ситуації, нові ідеї, зацікавленість, дискусії, погляд учнів, початок уроку, виклад матеріалу, мотивація, здивування, нові ідеї, успіх.

(Сумісне створення пам'ятки учасниками)

5. Інтелектуальна гра.

1. І і; звіт завдання, над якими працює наш заклад.

2. Дайте пояснення слів:

- соціалізація; - мотивація; - диференційоване навчання; - ефективність навчання; - адаптація; - сенситивність; - наступність.

6. Учитель реальний - учитель ідеальний

Педагогічна праця - це єдність трьох чинників - педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя.

7. Підбиття підсумків. Релаксація заняття учасниками. Створення «квітки вражень» по закінченні гри.

Складові виховання гармонійної особистості.

Семінар – практикум для педагогів та батьків

Мета: підвищення психологічної культури педагогів і батьків з питань формування особистості; відпрацювання навичок розуміння себе, інших людей, а, також взаємин між людьми; активізація процесу самопізнання й самоактуалізації, оптимізація самосвідомості; формування гармонійної атмосфери, яка враховує психофізичні особливості дитини, оптимізує її розвиток та сприяє адекватній соціальній адаптації.

Завдання: визначення змісту необхідних умов, що забезпечують оптимальний розвиток дитини; виявлення соціально-психологічних факторів, які сприяють вихованню гармонійної особистості.

Матеріал: «чарівне» коло (кругла пісочниця); ялинкові прикраси, виготовлені з паперу руками дітей; письмові завдання; стрілка – назва «Куди ми кличемо дитинство?»; ялинка.

Хід заняття

1. **Привітання.** Ознайомлення учасників з темою і метою семінару – практикуму.
2. **Перегляд фільму (частин).** Після перегляду учасникам пропонується сформулювати власні асоціації з приводу переглянутого і записати їх на ялинковій прикрасі (яблучка), виготовленій дітьми з різнокольорового паперу заздалегідь.

3. Екзаменаційна сесія для дорослих:

а) Рольова гра «Куди ми кличемо дитинство?»

Учасники розподіляються на підгрупи, представники яких отримують екзаменаційні квитки різного змісту, і після обговорення та представлення картинок з життя визначаються з місцезнаходженням засобу виховання дитячого «Я» на шляху, що має назву «Куди ми кличемо дитинство?» (в змісті екзаменаційних квитків використана поляризація типів сімей – сім'ї першого типу, які ставлять дітей в центр життя, де дітям ні в чому не відмовляється; в сім'ях другого типу дітям дозволяється менше, а запитується з них більше).

Висновок: Діти однієї і тієї ж статі, віку, темпераменту ростуть зовсім різними людьми в залежності від того, в яких сім'ях проходить становлення їх особистості. Східна мудрість говорить:

- «Будемо подібні тим лініям, що йдуть до центра кола і з'єднуються там, а не паралельним лініям, які не сходяться ніколи».

4. Вправа «Грудневий дощ на Криворіжжі».

Мета. Розвиток почуття єдності, зняття емоційної і фізичної напруги. Учасники встають в одну лінію, тримаючись друг за друга і таким ланцюжком (дошові краплини склеєні) починають рух. На шляху зустрічаються різні перешкоди: необхідно перейти через коробки («снігові намети»), пройти по імпровізованому містку і т.п.

5. **Спецпроект «Справи сімейні»** (екзаменаційна сесія для дорослих продовжується)
 - б) Учасники семінару ознайомлюють інших з ідеями, секретами, традиціями, що роблять сім'ю міцнішою; представляють «Сімейні газети», виготовлені власноруч разом з дітьми.
6. **Вправи з вокало- та хореотерапії «В лісі народилася ялинка»** (сумісний хоровод біля ялинки, розміщеної в центрі чарівного кола).
7. **Рефлексія заняття.**

Мета: Вироблення навичок рефлексії, оцінка ефективності роботи з використанням виготовлених власноруч сніжинок.
8. **Підведення підсумків семінарського заняття.**

Вручення новорічних візитівок («вузлик на пам'ять»).

Список використаної літератури:

1. Амосов М.М. Країна дитинства. – М.: 1991 – с.12-19, 29-38
2. Аваньев Б.Г. О проблемах человекознания. – М.: 1997 – 256 с.
3. Божович Л.І. Особистість та її формування в дитячому віці. К.: – 1968. – 464 с.
4. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии – СТ-Петербург. : Союз – 1997. – с. 3-39
5. Дусавицкий А.К. $2 \times 2 = X?$ – М.: Инфолайн - 1995 – с. 52-54, 167-172
6. Кон І.С. Відкриття «Я». – К.: 1978
7. Кононко О.Л. Щоб особистість відбулася. – К.: Радянська школа. – 1991
8. Леонтьев О.М. Діяльність. Свідомість. Особистість. – К: Радянська школа. - 1975
9. Марта Снайдер, Росс Снайдер. Ребёнок как личность. М., Смысл. Ст-Петербург. Гармония. 1994
10. Петровский О.В. Особистість. Діяльність. Колектив. К.: Радянська школа. – 1982
11. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс. – 1990

Психологічний супровід інклюзивної освіти

*Чорна Ольга Дмитрівна, практичний психолог-методист
загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №85 м. Кривого Рогу*

Моделі інклюзивної освіти.

I модель – постійна повна інтеграція.

Вона передбачає навчання дитини, яка має відповідні психофізичні порушення, на рівних з нормально розвиваючими дітьми в одних дошкільних групах та класах.

Повна інтеграція може бути ефективною для тих дітей, рівень яких відповідає рівню психофізіологічного та мовного розвитку або наближений до вікової норми здорових дітей.

II модель – постійна неповна інтеграція.

Вона може бути ефективною для тих дітей, рівень психічного розвитку яких нижчий рівня вікової норми. Ця група дітей потребує систематичної корекційної допомоги, але при цьому вони здатні з деяких навчальних предметів навчатися разом і спільно з нормально розвиваючими однолітками і проводити з ними більшу частину позакласного часу.

III модель – постійна часткова інтеграція.

Пропонується для тієї групи дітей, які спроможні на рівні зі своїми нормально розвиваючими однолітками оволодіти лише невеликою частиною необхідних вмінь та навичок, проводити з ними частину навчального та позакласного часу

IV модель – систематична тимчасова інтеграція

Дає можливість мінімально використати спілкування дітей з обмеженими можливостями розвитку та нормально розвинутими однолітками.

Модель передбачає спільні заходи не менше два рази в місяць, бажано виховного характеру

Організація процесу інклюзивного навчання в загальноосвітній школі

Здійснювати навчальні цілі педагогові допомагає тьютор, який є майже у кожній "особливої" дитини. Учитель прописує індивідуальні вправи й завдання для дитини, тобто розробляє певну інструкцію, а тьютор, виконуючи її, допомагає здійснити задумане вчителем. Помічником учителя (тьютором) може бути людина без фахової освіти, яка є співпрацівником школи (якщо дозволяє фінансування), або родич "особливої" дитини. У коло обов'язків тьютора входить супровід дитини за необхідності й надання допомоги в організації її діяльності. Не підлягає сумніву, що інклюзивне освітнє середовище формується вчителем, до того ж не одним вчителем, а цілою командою педагогів і фахівців – колективом, який працює в міждисциплінарній співпраці. У розвитку інклюзивного

освітнього простору беруть участь учителі початкових класів, учителі - предметники, логопеди, практичні психологи.

Основні напрями роботи практичного психолога, який здійснює супровід інклюзивного навчання

Завдання психолога — допомогти налагодити взаємодію дитини, що має проблеми розвитку, з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Алгоритм діяльності практичного психолога в умовах інклюзивної освіти включає:

1. Ознайомлення з особою справою дитини, історією та особливістю протікання захворювання, співбесіду з представником психолого-медико-педагогічної консультації;
2. Бесіду з дитиною та її батьками, метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери тощо);
3. Оцінку освітнього середовища, визначення щодо його відповідності до потреб і можливостей дитини. Психолог надає пропозицію щодо здійснення організаційних, функціональних, методичних змін.
4. Вивчення індивідуальних особливостей та психічного розвитку дитини.
5. Проведення психолого-педагогічного консилиуму з метою розробки індивідуальної програми розвитку.
6. Проведення зустрічі з батьками і учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.
7. Проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей дитини та відповідного формування особистості.
8. Відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі.
9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення в позакласну і позашкільну діяльність.
10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості учня, адаптація відповідних індивідуальних програм, планів.

Робота з учнем

Необхідно мати чітке уявлення про рівень розвитку дитини, її актуальні та потенційні можливості, потреби та життєві орієнтації. Психологу потрібні не просто загальні знання про дитину, а конкретні, визначені, які б дали можливість відповісти на запитання, чи є сприятливим шкільне оточення для навчання і розвитку такої дитини, чи може вона успішно розвиватися в шкільному оточенні, а якщо ні, то в чому причина. Якщо ми не в змозі усунути цю причину, ми її повинні нівелювати,

Психологічну реабілітацію слід розуміти як відновлення частково втрачених або ослаблених особливостей і функцій організму чи особистості дитини з метою повноцінного розвитку її індивідуальних можливостей. Психологічна реабілітація дитини з особливими потребами спрямована на розвиток її здатності до самостійного просування в житті, уміння жити в нових соціальних умовах, долаючи або компенсуючи особистісні обмеження. Стосовно школи, реабілітаційна діяльність передбачає внесення пропозицій в організацію навчально-виховного процесу з метою визначення оптимального навантаження дітей з особливими потребами, щоб уникнути неврозів, збільшити адаптаційний потенціал дитини.

Робота з батьками

Основним елементом інклюзивного навчання є залучення батьків до навчально-виховного участі у процесу, розробці навчальних планів своїх дітей. Це дає їм змогу відчути, що вони неодинокі, що вони є членами команди, яка підтримує їхню дитину й допоможе у подоланні труднощів. Налагодження партнерських стосунків з батьками, врахування культурних традицій, інтересів сім'ї дає можливість подолати стереотипи у роботі з сім'ями, які мають дітей з обмеженими можливостями. Лише за умови, що батьки, вчителі, асистенти й інші фахівці працюють разом, можна сподіватися на успіх у складній справі — адаптації до звичайного життя дітей з особливими потребами. Самореалізація батьків — у самореалізації дітей. Саме тому завдання психолога полягає у допомозі самореалізації батьків через розвиток рефлексії особливостей виховання і навчання дитини у процесі спілкування з нею. Важливим є позитивне прийняття дитини, корпорація у вирішенні проблем.

Часто виникають труднощі у спілкуванні з батьками через неприйняття ними проблеми, а в більшості випадків — через зневіру у власних силах.

Психологічну підтримку батьків слід розглядати як систему заходів, спрямованих на:

- зниження в батьків емоційного дискомфорту у зв'язку із захворюванням дитини;
- підтримку впевненості батьків у можливостях їхньої дитини;
- формування в батьків адекватного ставлення до проблем дитини;

підтримку адекватних батьківсько-дитячих стосунків та стилів сімейного виховання.

Організація психологічного супроводу батьків при здійсненні інклюзивної освіти повинна спиратись на досвід спеціальної психології, яка пропонує роботу з батьками об'єднувати у два напрямки:

-освітньо-просвітницька робота з батьками усіх дітей;

-психологічний супровід сімей, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку.

На етапі освітньо-просвітньої роботи психологічна служба розкриває загальні проблеми психічного розвитку дітей з особливими потребами. Потрібно знайомити батьків з прийомами реагування на особливості поведінки як їх дитини, так і її однолітків. Окрім того, розвиток та виховання дитини з особливими потребами потребує спеціальних знань про захворювання, його наслідки та потенційні можливості дитини. Батькам необхідні практичні рекомендації по нагляду за дітьми, пояснення та рекомендації по вирішенню повсякденних проблем, пов'язаних з вихованням, знайомство з досвідом інших батьків, які успішно розв'язали подібні проблеми [14, с. 92].

Головне завдання психолога, соціального педагога у роботі з сім'єю полягає в тому, щоб батьки з його допомогою змогли побачити реальну перспективу розвитку своєї дитини, визначили можливі труднощі соціального розвитку, які виникають в певні вікові періоди, а також визначити свою роль в процесі психолого-педагогічного супроводу дитини.

Окрім того, психолог повинен допомогти батькам в коректній і тактовній формі позбавитися від ілюзій в плані майбутнього дитини. Разом з тим психолог повинен посилити віру батьків у можливість і перспективи розвитку дитини, в те, що правильно організований корекційний вплив дозволить оптимізувати подальший інтелектуальний і особистісний розвиток дитини. За необхідності психолог здійснює корекцію психічного стану батьків послуг

Робота з педагогами

Учитель повинен оволодіти необхідними знаннями та навичками:

- ознайомитися з анамнезом, мати уяву про основні види порушень психофізичного розвитку дитини;

- вивчити стан уваги, стомлюваності, темп роботи дитини;

- урахувувати стан слуху, зору, особливості моторики та загального фізичного розвитку учня;

- бути добре ознайомленим з приладами, які використовують його учні з порушеннями зору і слуху, перевіряти придатність слухових апаратів, стежити за чистотою окулярів;

- навчитися визначати, оцінювати і створювати навчальне середовище для дітей з різними потребами;

- зрозуміти важливість цілеспрямованого залучення до роботи з дітьми членів родини, встановлення з ними партнерських стосунків;

- вивчати головні принципи і стратегії колективної командної роботи;

- навчитися спостерігати за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять;

- навчитися адаптувати навчальні плани, методики, матеріали та середовище до специфічних потреб дітей;

- створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між дітьми і формуванню колективу;

- формувати в дітей досвід стосунків у соціумі, навичок адаптації до соціального середовища. повагою до дітей та батьків;

- підготувати дітей класу до того, що поряд з ними навчатиметься учень із особливими освітніми можливостями:

- створити в класі демократичне середовище, налагоджувати між учнями дружні стосунки, щоб розумово відсталі діти відчували себе членами колективу;

- не припускати зневажливого ставлення до дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Психологічний супровід дітей з особливими потребами – це завжди пролонгований, динамічний процес, цілісна діяльність психолога, яка передбачає п'ять взаємопов'язаних компонентів:

- систематичний моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;

- створення соціально-психологічних умов для ефективного психічного розвитку дітей у соціумі;

- систематична психологічна допомога дітям із порушеннями в розвитку у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки;

- систематична психологічна допомога батькам дітей із проблемами в розвитку;

- організація життєдіяльності дітей з особливими потребами в соціумі з урахуванням їхніх психічних та фізичних можливостей.

Освіта учнів з особливими потребами має бути спрямованою на розвиток особистості, формування її компетентності, сприяти максимальній інтеграції в соціум та адаптації до сучасних вимог життя.

Список використаних джерел

1. **Бондар В.І.** Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. / Дефектологія – № 3 – 2003.
2. **Ілляшенко Т.** Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами. / Директор школи –№ 34 – 2009.
3. **Ілляшенко Т.** Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі: роль шкільного психолога./ Завуч № 19 – 2009.
4. **Інклюзивний** підхід як основа освіти для всіх дітей./ За матеріалами Всеукраїнського фонду «Крок за кроком». Завуч –№ 2 – 2008.
5. **Колупасва А.А.** Зasadничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти./ Дефектологія №2 – 2009.
6. **Колупасва А.А.** Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К. : «Самміт-Книга», 2009. – 272с.
7. **Максимова Н. Ю.,** Мілютіна К. Л., Піскун В. Н. Основи патопсихології. – Главник, 2008. – С. 75 – 80
8. **Розвивальні** вправи для дітей з розумовою відсталістю /«Дефектолог», листопад 11(35) 2009
9. **Синьов В. М.** Розумова відсталість як педагогічна проблема. Навчальний посібник. – К.: 2007. – С. 17 – 37.
10. **Шевцов С.Г.** Вариативные формы образования детей с трудностями в обучении в массовых школах.// Дефектология – № 3 – 1996.

Інтернет-ресурси з проблеми інклюзивної освіти

- <http://ussf.kiev.ua/>
- <http://www.ikpp.npu.edu.ua/>
- <http://edu.resobr.ru/archive/year/articles/1910/>
- <http://www.mon.gov.ua/>
- <http://www.defectology.ru/>
- http://ispukr.org.ua/institut_specialnoyi_pedagogiki_apn_ukrayini.html

Тренінгові заняття для батьків щодо розвитку творчих здібностей дітей

*Табакіна Юлія Вікторівна, практичний психолог Криворізької педагогічної гімназії,
1 місце в обласному конкурсі «Психолог року – 2015»*

Мета: усвідомити й допомогти дитині розкрити потенціал.

Завдання:

- пізнати себе і прийняти інших з позиції творчої особистості;
- прийняти себе й інших як неповторних особистостей;
- допомогти формувати партнерські позиції у творчій діяльності.

Заняття 1.

Мета: знайомство учасників один з одним, створення сприятливої емоційної атмосфери, схвалення й довіри у спілкуванні.

Хід заняття:

Вправа 1. «Самопрезентація – знайомство» (10 хв.)

Тренер вітає учасників. Кожен заповнює листок з міні-анкеткою. Потім тренер представляє по черзі кожену відповідь одного з учасників, а інші члени групи визначають, про кого мова, знайомлячись таки чином з іншими.

Вправа 2. Прийняття правил групи (5 хв.)

Щоб робота наша була успішною, нам необхідно прийняти правила роботи.

1. Точно використовувати час;
2. Розуміти іншого;
3. Висловлювати власну думку;
4. Ухвалювати думку іншого;
5. Не критикувати;
6. Одержувати інформацію самому й не заважати одержувати її іншим;
7. Бути пунктуальним;
8. Діяти за принципом «тут і зараз»;
9. Користуватися «правилом руки».

Вправа 3. «Книга очікування» (3 хв.)

На листочках напишіть, чого ви очікуєте від нашої зустрічі і прикріпіть на дереві очікувань.

Вправа 4. Міні-лекція «Обдарована дитина в сім'ї» (10 хв.)

Проблема дитячої обдарованості в усі часи викликала великий інтерес у суспільстві. Зацікавленість урядовців, фахівців, батьків зрозуміла – йдеться не лише долі окремих особистостей, а й про майбутнє країни,

усього світу. Адже саме талановиті, обдаровані, здатні до творчості люди створюють нові теорії та нові технології, пропонують нові шляхи розвитку, рятують нас у кризових ситуаціях.

Поняття «здібності», «обдарованість», «талант», «геніальність» є категоріями психології. Розглядаючи їх з наукової точки зору, фахівці відзначають, що кожному поняттю, попри схожість, притаманна певна термінологічна специфіка.

Часто при спілкуванні можна почути слова «талановитий», «обдарований учень», що вживають як синоніми. Ці поняття не слід ототожнювати.

Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності й давати суспільству користь. Ця якість формується і проявляється в діяльності.

Талановитий – це той, хто має дуже високий ступінь здібностей до якої-небудь спеціальної діяльності (музичної, художньої, літературної, технічної, спортивної), причому ці здібності вже значною мірою встигли реалізуватися в конкретних суспільнознавчих процесах. У цей термін вкладаються ще дві ознаки: наявність виявленого творчого елемента й домінування природжених якостей.

Виховувати обдаровану дитину нелегко, але приємно. Відвідуйте зі своєю дитиною музичні заняття, спектаклі, кіно, крамниці, гуляйте разом. Не ведіть з нею «дитячих» розмов, спілкуйтеся на рівних. Читайте їй більше книг, грайтеся в слова. Звичайна прогулянка, похід в магазин цілком підходять для словесних вправ. Стимулюйте природну зацікавленість й енергію вашої дитини, серйозно відповідайте на її запитання, розвивайте здатність до узагальнення. Попросіть дитину коротко переказати сюжет фільму, сформулювати тему вистави, прочитаної книги. Хай ваша дитина більше говорить про свої почуття, висловлює свою думку з того чи іншого питання. Навчайте дитину відстоювати власну думку.

Обдарованій дитині необхідне інтелектуальне середовище, тому знайдіть тих дітей і дорослих, з ким вона могла б обговорювати цікаві питання.

Обдаровані діти здатні до абстрактного мислення і мають виняткову здатність робити свої самостійні висновки. Вони кмітливі, а їхні інтереси виходять за межі того, що цікавить їхніх ровесників. Найчастіше вони прагнуть до спілкування з батьками, з інтелектуально розвиненішими ровесникам чи зі старшими за віком дітьми.

Отже, характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність і розвинутий інтелект, що виходять за межі вікових особливостей; багата фантазія, винахідливість, емоційна безпосередність, розвинуте почуття гумору, гостра реакція на несправедливість; їм властивий високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність.

Вправа 5. «Мікрофон» (10 хв.)

Тренер записує відповіді батьків:

- Що таке обдарованість?
- Хто така обдарована дитина?

Вправа 6. Ділова гра «Умови для розвитку обдарованості у сім'ї». (30хв.)

Група ділиться на дві групи й отримує завдання: які умови потрібні для розвитку здібностей у дитини? Групи отримують аркуші паперу, фломастери. Це може бути схематичний чи тезовий проект підтримки обдарованої дитини в сім'ї. Представник від групи презентує проект.

Вправа 7. «Книга очікування» (5хв.)

Причепіть на дерево ваші листочки, які ви заповнювали на початку заняття. Якщо ваші очікування збулися – то на гілки, якщо ні – вниз на траву.

Вправа 8. Підсумок

Підводячи підсумки нашої зустрічі, мені б хотілося знати вашу думку, для цього напишіть свої зауваження, коментарі й помістіть їх у відповідний конверт («зайве», «цікаве», «зауваження»).

Заняття 2

Мета: розвиток особистісних рис, які сприятимуть розвиткові творчої особистості власної дитини, розвиток мислення, уваги, пам'яті та спостережливості.

Хід заняття:

Вправа 1. «Побажання» (5 хв.)

Усі учасники стають у коло й передають повітряну кульку з побажаннями.

Вправа 2. Повторення правил групи (3 хв.)

Вправа 3. Тест «Який ваш творчий потенціал?»

Виберіть один із запропонованих варіантів відповідей.

1. Чи вважаєте ви, що світ навколо вас можна змінити на краще?
а) так; б) ні.
2. Чи думаєте ви, що самі зможете брати участь у значних змінах навколишнього світу?
а) так, у більшості випадків; б) ні; в) так, у деякій мірі.
3. Чи вважаєте ви, що деякі ваші ідеї принесли б значний прогрес у тій сфері діяльності, де ви працюєте?
а) так; б) так, за сприятливих умов; в) лише в деякій мірі.
4. Чи вважаєте ви, що в майбутньому будете відігравати значно більшу роль і зможете щось принципова змінити?
А) так, напевно; б) це мало ймовірно; в) можливо.
5. Коли вирішуйте щось зробити, чи думаєте ви, що здійсните своє починання?

а) так; б) часто думаєте, що не зможете; в) так, часто.

6. Чи виникає у вас бажання розпочати справу, якої абсолютно не знаєте?

а) так, невідоме мене цікавить; б) невідоме мене не цікавить; в) усе залежить від суті цієї справи.

7. Вам доводиться займатися невідомою справою. Чи виникає у вас бажання досягти в ній досконалості?

а) так; б) задовольняйтесь тим, чого встигли досягти; в) так, але тільки якщо вам це подобається.

8. Якщо справа, яку ви не знаєте, вам подобається, чи бажаєте ви знати про неї все?

а) так; б) ні, ви бажаєте навчитися лише основному; в) ні, ви бажаєте задовольнити лише свою цікавість.

9. Якщо вам не вдалося щось зробити, то:

а) якийсь час наполягаєте на своєму, наперекір здоровому глузду; б) покинете цю справу, оскільки ви розумієте, що вона нереальна; в) продовжуєте справу, навіть коли стає зрозуміло, що це неможливо.

10. На вашу думку, професію треба вибирати, виходячи зі:

а) своїх можливостей, майбутніх перспектив для себе; б) стабільності, значимості, важливості професії, потреб у ній; в) переваг, які вона забезпечить.

11. Подорожуючи, могли б ви легко орієнтуватися на маршруті, по якому уже пройшли?

а) так; б) ні, боїтесь збитись із дороги; в) так, але тільки так, де місцевість вам сподобалась і запам'яталась.

12. Одразу після якоїсь бесіди чи зможете ви згадати все, про що говорилося?

а) так, без труднощів; б) усього згадати не зможете; в) запам'ятовуєте лише те, що вас цікавить.

13. Коли ви чуєте якесь незнайоме слово незнайомою мовою, то можете повторити його по складах, без помилок, навіть не знаючи його значення?

а) так, без труднощів; б) так, якщо це слово легко запам'ятати; в) зможете повторити, але не зовсім правильно.

14. У вільний час ви частіше за все:

а) залишаєтесь наодинці подумати; б) знаходитеся у компанії; в) вам байдуже, будете ви в компанії чи наодинці.

15. Ви займаєтесь якоюсь справою, вирішуєте її закінчити лише тоді, як:

а) справа закінчена і здається вам виконано гарно; б) ви більш-менш задоволені; в) вам ще не все вдалось зробити.

16. Коли ви наодинці:

а) полюбляєте мріяти про якісь, можливо навіть абстрактні, речі; б) за будь-яку ціну намагаєтесь знайти собі конкретне заняття; в) іноді мрієте про речі, пов'язані з вашою роботою.

17. Якщо вас захоплює якась ідея, ви будете думати про неї:

а) незалежно від того, де і з ким ви знаходитесь; б) ви можете робити це лише наодинці; в) тільки там, де не дуже шумно.

18. Коли ви відстоюєте якусь ідею:

а) можете відмовитись від неї, якщо почуєте переконливі аргументи ваших опонентів; б) залишитесь при своїй думці, які б аргументи ви не вислухали; в) зміните думку, якщо опір буде занадто сильним.

Трактування результатів тесту: Підрахуйте бали, які ви набрали, таким чином: за відповідь «а» – 3 бали; за відповідь «б» – 1 бал; за відповідь «в» – 2 бали. Питання 1, 6, 7, 8 визначають межу вашої допитливості; питання 2, 3, 4, 5 – віру в себе; питання 9 і 15 – постійність; питання 10 – амбіційність; питання 12 і 13 – слухову пам'ять; питання 11 – зорову пам'ять; питання 14 – ваше прагнення бути незалежним; питання 16, 17 – уміння абстрагувати; питання 18- ступінь зосередженості. Ці здібності і становлять основні якості творчого потенціалу.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал, на жаль, невеликий. Можливо, ви недооцінили себе, свої здібності. Відсутність віри у свої сили може призвести до думки, що ви взагалі не спроможні до творчості. Не думайте про це і таким чином вирішите проблему.

Від 24 до 48 балів. У вас цілком нормальний творчий потенціал. Ви володієте тими якостями, які дозволяють вам творити, але у вас є і проблеми, які гальмують процес творчості. У будь-якому разі ваш творчий потенціал дозволяє вам творчо проявити себе, якщо ви, звичайно, цього забажаєте.

49 і більше балів. У вас значний творчий потенціал, який надає вам багатий вибір можливостей. Якщо ви надалі зможете застосувати ваші здібності, то вам доступні будь-які різноманітні форми творчості.

Вправа 4. «Метод рими» (5хв.)

Відомо, що вірші легше запам'ятати, ніж прозу, тому для кращого запам'ятовування можна придумати риму. Для того, як правильно поводитися на уроках, запам'ятайте віршик:

На уроках треба знати:

Якщо хочеш щось спитати –

Треба руку підіймати,

Із сусідом не розмовляти.

Складіть вірш зі словами: «читати», «писати», «школа», «зима», «діти», «санчата».

Вправа 5. «Метод групування» (5 хв.)

Можна легко запам'ятати щось, якщо об'єднати це у групи. Наприклад: шарпетки, футболка, светр, спідниця – це одяг. Парта, зошити, книжки, портфелі – це клас. Запам'ятайте слова, використовуючи метод

групування: чайник, стіл, чашка, штани, туфлі, каструля, стілець, сковорідка, шафа, тумба, сукня, піджак. Але цей метод підходить не завжди.

Вправа 6. «Ознаки» (10 хв.)

Група ділиться на три групи. Тренер дає дві ознаки: інструмент з кільцем. Завдання кожної команди придумати якнайбільше предметів, що одночасно мають ці ознаки.

Вправа 7. «Встигни прочитати» (5 хв.)

Один учасник пише на класній дошці речення з п'яти-семи слів. Інший учень слідом за ним витирає написане, решта повинні запам'ятати, що було написано.

Вправа 8. «За п'ять хвилин дізнаєшся чимало» (15 хв.)

Не завжди правильно розраховується час, тому ця вправа дає можливість розвивати вміння орієнтуватися в часі. Гра дає дітям уявлення про те, що за короткий час можна дізнатися чимало. Перед учасниками стоїть годинник, заготовлені невеликі оповідання, рівно п'ять хвилин читається текст, далі один з учасників розповідає найбільш істотне, що він дізнався за цей строк. Інші його доповнюють. Останнім промовцем вважається той, який зумів доповнити сказане всіма.

Вправа 9. Рефлексія «Прогноз погоди» (15 хв.)

Подумайте, які відчуття у вас викликала наша зустріч? Який настрій? Що ви відчували після наших зустрічей? Ви зможете показати, що у вас «погана погода» або «штормове попередження», а можливо, для вас «сонце світить щосили». Відобразіть свої враження на папері.

Заняття 3

Мета: сприяти усвідомленню учасниками, важливості відповідального ставлення до батьківства; проаналізувати стилі батьківської поведінки стосовно дітей та їх вплив на процес формування особистості дитини; визначити основні засади усвідомленого батьківства.

Вправа 1. Привітання «Струм по колу». (5 хв.)

Вправа 2. Повторення правил групи (5 хв.)

Вправа 3. «Легідне ім'я» (10хв.)

Пригадайте, як до вас звертаються вдома, як до вас зверталися в дитинстві? Ми будемо кидати м'яч. Той, хто його отримає, назве свої легідні імена; головне – запам'ятати, хто кому кидав м'яч. Коли всі назвуть свої імена, м'яч піде зворотнім шляхом. Треба намагатися не переплутати й кидати м'яч тому, хто першого разу кинув вам, а також назвати його легідне ім'я.

Вправа 4. «Образ щасливої дитини» (20 хв.)

Учасники об'єднуються в три групи «Казкові герої» (імена героям дають учасники). Використовуючи аркуші паперу, ватман, журнал, газету, створюють колаж «Образ щасливої дитини» і готують коментар результату роботи для презентації.

Вправа 5. «Керована дискусія» (15 хв.)

Учасникам пропонується підвестися й зібратися в центрі кімнати. Зачитуються твердження, стосовно яких необхідно висловити власну точку зору. Якщо вони погоджуються із запропонованим твердженням, то повинні перейти в куток до таблички «Погоджуюсь». Якщо учасники не поділяють висунутої на обговорення думки, то переходять у куток з табличкою «Не погоджуюсь». Кожен з учасників може аргументувати свою позицію.

Вправа 6. «Коло зворотного зв'язку»

Ведучий пропонує учасникам висловити свої думки з таких тем:

- Що найбільше сподобалося?
- Яка тема була особливо актуальною і цікавою?
- Чи потрібні на ваш погляд такі зустрічі?
- Над чим ще на, ваш погляд, потрібно працювати?

Вправа 7. «Поради на закріплення»

- Поради батькам для роботи з обдарованими учнями

1. Дитина – це не експериментальний майданчик для психолого-методичних новацій та апробації, це не іграшка й не втіха, не помічник на старість.
2. Даруйте дитині батьківську любов, повагу, створіть умови для розвитку, дайте можливість їй жити власним життям. Не задовольняйте власні емоції за рахунок дітей.
3. Допомогайте, але не заважайте їм самим робити свій вибір.
4. Виховуйте дитину як рівну собі, тоді вона буде відстоювати власну думку, поважати інших, буде вільною, талановитою особистістю.
5. Спілкуйтесь частіше з дітьми, намагайтеся бути в курсі їх справ, підтримуйте їх у будь-якій ситуації, пояснюйте існування різних точок зору.
6. Підтримуйте родинні стосунки, влаштовуйте сімейні свята, ігри.
7. Виховуйте дитину в гармонії з природою.
8. Дайте можливість дитині спробувати себе в різних напрямках творчої діяльності, не дозволяйте кидати розпочату справу, доки не отримаєте перших результатів, щоб зробити певні висновки.
9. Спонукайте до праці, примушуйте виконувати певну роботу навіть за рахунок вільного часу.
10. Радійте успіхам ваших дітей.
11. Виражайте свою любов до дітей так, щоб вони її відчували.
12. Пам'ятайте, що любов – це й турбота про інших.

13. Пам'ятайте, що проблеми дитини – це проблеми батьків, і починати щось змінювати треба спочатку з себе.

Поради батькам, які бажають розвивати здібності своїх дітей

1. Не стримуйте розкриття потенціальних можливостей психіки.
2. Уникайте однобокості у навчанні та вихованні.
3. Не позбавляйте дитину ігор, забав, казок, створювати умови для виходу дитячої енергії, рухомості, емоційності.
4. Допмагайте дитині в задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, кохання, поваги до себе та оточуючих), оскільки людина, енергія якої прихована загальними проблемами, найменш спроможна досягти висот самовираження.
5. Залишайте дитину на самоті й дозволяйте займатися своїми справами. Пам'ятайте, якщо ви хочете добра своїй дитині.
6. Підтримуйте здібності дитини до творчості й проявляйте співчуття до невдач. Уникайте незадовільної оцінки творчих спроб дитини.
7. Будьте терплячими до ідей, поважайте допитливість, питання дитини. Відповідайте на всі запитання, навіть якщо вони, на ваш погляд, виходять за межі дозволеного.
8. Навчати слід не тому, що може сама дитина, а тому, що вона опановує за допомогою дорослого.

Вправа 8. Підведення підсумків.

Вправа 9. Прощання

До картотеки практичного психолога освіти

Симптоматический опросник самочувствия (СОС)

// Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. — СПб.: Питер, 2009. — 336 с.-(Серия «Практикум»).

Инструкция: предлагаемый опросник выявляет особенности вашего самочувствия в данный период времени. Вам необходимо однозначно ответить на 42 вопроса: либо «да», либо «нет».

№ п/п	Утверждение	Да	Нет
1	Меня мало интересуют окружающие меня люди и их жизнь		
2	Я часто не могу избавиться от некоторых навязчивых мыслей		
3	У меня часто меняется настроение		
4	Меня укачивает в любом виде транспорта		
5	Я плохо сплю и встаю с большим трудом		
6	В одиночестве у меня часто появляются тоска или тревожные мысли		
7	Я часто принимаю успокаивающие или стимулирующие средства		
8	Как правило, меня утомляет общение с другими людьми, я стремлюсь к уединению		
9	Я часто испытываю трудности в управлении своими мыслями и желаниями		
10	Я не жду ничего хорошего в моей будущей жизни		
11	Иногда у меня бывают головокружения или слабость в теле		
12	Часто я долго не могу заснуть		
13	Иногда я испытываю тревогу или страх на большой высоте		
14	Обычно мне трудно отключиться даже от мелких конфликтов и текущих неприятностей на службе (на работе)		
15	Мне приходится общаться со многими людьми, которые меня раздражают или выводят меня из состояния равновесия		
16	Как правило, мне трудно сконцентрироваться на одном деле или действиях		
17	Иногда я принимаю успокаивающие или возбуждающие средства		
18	Меня укачивает в некоторых видах транспорта		
19	По утрам я часто чувствую себя разбитым		
20	Я опасюсь, что окружающие могут прочесть мои мысли		
21	Иногда я принимаю снотворное		
22	Физические упражнения и спорт меня не привлекают		
23	В деловом общении я часто не успеваю сказать все, что хочу		
24	У меня часто бывает плохое настроение		
25	Иногда меня беспокоят приступы одышки или сердцебиения		
26	Я часто просыпаюсь по ночам		
27	Иногда я испытываю тревогу или страх в темноте и в закрытых помещениях		
28	Лучший способ решения сложного вопроса — «утопить» его в вине		
29	После рабочей недели я предпочитаю отдыхать в одиночестве и без физических		

	нагрузок		
30	У меня бывают мысли, от которых мне трудно избавиться		
31	Мое настроение часто меняется в течение дня без явных причин		
32	Иногда у меня бывают приступы дрожи или жара		
33	У меня бывают страшные сновидения		
34	У меня бывают навязчивые страхи		
35	После сильных стрессов я предпочитаю «забыться» и «отключиться» от всего		
36	Физические упражнения редко дают мне бодрость и энергию		
37	Часто я не могу упорядочить мои мысли и сконцентрироваться на главном		
38	Мое настроение очень изменчиво и зависит от внешних обстоятельств		
39	Иногда у меня возникают неприятные ощущения в разных частях тела		
40	Иногда у меня бывают снохождения		
41	Я постоянно испытываю тревогу и ожидаю неприятностей		
42	Я постоянно принимаю успокаивающие или возбуждающие средства, чтобы нормализовать свое состояние и лучше приспособиться к жизненным обстоятельствам		

Обработка и оценка результатов.

Ответы «да» — 1 балл, «нет» — 0 баллов. В соответствии с «ключом» подсчитываются суммы баллов по каждой шкале и общее количество набранных баллов — **суммарный показатель невротизации.**

До 15 баллов. Высокий уровень психологической устойчивости к экстремальным условиям, состояние хорошей адаптированности.

16–26 баллов. Средний уровень психологической устойчивости к экстремальным условиям, состояние удовлетворительной адаптированности.

27–42 балла. Низкая стрессоустойчивость, высокий риск патологических стресс-реакций и невротических расстройств, состояние дезадаптации.

«Ключ»

Названия шкал	Утверждения-симптомы	К-во баллов
Истощение психоэнергетических ресурсов (психофизическая усталость)	1, 8, 15, 22, 29, 36	
Нарушение воли	2, 9, 16, 23, 30, 37	
Эмоциональная неустойчивость	3, 10, 17, 24, 31, 38	
Вегетативная неустойчивость	4, 11, 18, 25, 32, 39	
Нарушения сна	5, 12, 19, 26, 33, 40	
Тревога и страхи	6, 13, 20, 27, 34, 41	
Дезадаптация (склонность к зависимости)	7, 14, 21, 28, 35, 42	